

KORONAVİRÜS SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN UZAKTAN EĞİTİM DENEYİMİ

MÜBERRA NUR EMİN, MUSTAFA ALTUNEL

KORONAVİRÜS SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN UZAKTAN EĞİTİM DENEYİMİ

COPYRIGHT © 2021

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 190
I. Baskı: 2021
ISBN: 978-625-7712-44-6

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 9885 | Faks: 202 223 6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstraße 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Bruxelles BELGIQUE
Tel: +3226520486

KORONAVİRÜS SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN UZAKTAN EĞİTİM DENEYİMİ

Müberra Nur Emin, Mustafa Altunel

Katkıda Bulunanlar
Elif Tuğba Özoğul, Mehmet Yavaş

SETA

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ | 7

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUM | 9

Dünyada Koronavirüs ve Eğitim | 9

Türkiye'de Koronavirüs ve Eğitim | 11

KORONAVİRÜS SÜRECİNDE UZAKTAN EĞİTİM VE RİSKLER | 13

Eğitimde Fırsat Eşitsizliği ve Eşitsizliklerin Derinleşmesi | 14

Öğrenme Kaybının Artması | 16

Devamsızlık ve Okul Terklerinde Artış Riski | 17

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ | 19

TEMEL BULGULAR VE DEĞERLENDİRME | 23

Süreç Yönetimine Dair Değerlendirmeler | 23

EBA Platformlarının Değerlendirilmesi | 26

Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğretmenler | 31

Uzaktan Eğitimde Veliler | 33

Uzaktan Eğitimde Öğrenciler | 36

OKULLARIN YENİDEN AÇILMASI | 39

SONUÇ VE ÖNERİLER | 41

Öneriler | 42

KAYNAKÇA | 45

GİRİŞ

Tüm dünyayı etkileyen koronavirüs (Covid-19) salgını –sağlık, ekonomi ve turizmde olduğu kadar– eğitim sektöründe de küresel bir krize sebep olmuştur. Dünyanın hemen her ülkesinde salgınla mücadele kapsamında okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim kademelerinde yüz yüze eğitime ara verilmiştir. UNESCO verilerine göre dünya çapında öğrencilerin yaklaşık yüzde 92’si okullardan uzak kalmıştır. Yüz doksandan fazla ülkede okullar tamamen kapalıyken bazı ülkelerde ise yerel, bölgesel ve eyalet ölçeğinde okullarda örgün eğitime ara verilmiştir.¹ Bu nedenle tüm dünyada kesintiye uğrayan eğitim öğretim faaliyetlerinin devamı için okul dışında alternatif arayışlar başlamıştır. Salgın nedeniyle okulların kapanmasıyla eğitim faaliyetleri öğrencilerin evlerinde olacak şekilde uzaktan devam etmiştir. Bu kapsamda pek çok ülke uzaktan eğitim faaliyetlerine başlamıştır.

Uzaktan eğitim kararı hemen her ülkede benzerlik gösterse de uzaktan eğitimin uygulanış şekli, kapsamı ve içeriği ülkelerin öğrenci nüfusları, öğretmen kapasiteleri, teknolojik altyapı ve imkanlarına göre farklılık göstermiştir. Ülkelerin bir kısmı televizyon, radyo, internet gibi araçlar üzerinden öğrencilerinin eğitimlerine devam ederken bazı ülkeler ise var olan uzaktan eğitim altyapılarını ve sistemlerini kullanarak öğrencilerinin eğitim öğretim süreçlerinin devamını sağlamaya çalışmıştır. Örneğin Çin, İtalya, Güney Kore, Fransa, Portekiz, Suudi Arabistan, Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi pek çok ülke

¹ “National Learning Platforms and Tools”, UNESCO, (2020), <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2021).

teknoloji altyapılarıyla uzaktan eğitim faaliyetlerini sürdürme yoluna gitmiştir. Türkiye’de ise ilk vakanın görüldüğü ve salgının yayılmaya başladığı Mart’ta okulların kapatılması kararı alınırken diğer ülkelerde olduğu gibi kısa süre içerisinde uzaktan eğitime geçilmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanımı bilhassa kriz süreçlerinde eğitimi destekleme, geliştirme ve etkinleştirme potansiyeline sahiptir. Televizyon, radyo, bilgisayar, internet, akıllı telefon gibi teknolojiler yüz yüze eğitimi desteklediği gibi yüz yüze eğitimin mümkün olmadığı zamanlarda da eğitimin sürdürülebilir kılınması bakımından önem kazanmaktadır. Uzaktan eğitim, eğitime uzun süre ara verilmesi nedeniyle ortaya çıkacak maliyetlerin azaltılması için bir fırsat olarak görülse de eğitim sistemlerindeki mevcut yapısal sorunlar nedeniyle önemli riskler de barındırmaktadır. Nitekim pandeminin eğitim üzerine etkilerine dair yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalarda muhtemel risklere odaklanıldığı görülmektedir.

Bu raporun amacı eğitimin önemli paydaşları olan idareci, öğretmen, öğrenci ve veli görüşmelerinden hareketle Türkiye’de uzaktan eğitimin nasıl tecrübe edildiğini ortaya koymak ve temel sorun alanlarını tespit ederek çözüm önerileri sunmaktır.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUM

DÜNYADA KORONAVİRÜS VE EĞİTİM

Dünyanın son yıllarda yaşadığı en büyük krizlerinden koronavirüs salgını hemen her ülkeyi etkisi altına almıştır. Hayati önem arz eden hizmetler dışında tüm hizmetleri durma noktasına getiren koronavirüs salgını eğitim sektörünü de derinden etkilemiştir. Dünya genelinde yüz doksandan fazla ülkede okullar kapanırken bazı ülkelerde ise yerel, bölgesel ve eyalet ölçeğinde okullarda örgün eğitime ara verilmiştir. Yüz yüze eğitimin dünya genelinde bu ölçüde etkilendiği bir süreçte eğitimin tüm paydaşları eğitim öğretim sürecinin devamlılığını sağlamak amacıyla çalışmalar yapmıştır. Ülkelerin eğitim sektörünü ilgilendiren karar ve politikaları incelendiğinde uygulamalar büyük oranda benzerlik gösterse de farklılaşan noktalar olmuştur. Örneğin salgının ortaya çıkışından kısa süre sonra yüz yüze eğitime ara verilmesi hemen her ülkede benzerlik göstermiştir. Ancak süreç ilerledikçe ülkelerin almış oldukları önlemlerde farklılıklar yaşanmıştır. ABD'de her eyalette farklı bir uygulama görülmüştür. Eyaletlerde faaliyet gösteren okulların yöneticilerinden okullarına özgü uzaktan eğitim programı ve planlamasının oluşturulması istenmiştir. Bu planlar oluşturulurken okul yöneticilerinin uyması gereken çerçeve kurallar ilan edilmiştir. Bu kurallar ve okul yöneticileri tarafından tasarlanan uzaktan eğitim programları eğitim paydaşlarıyla paylaşılmıştır. Eyalet özelinde farklı uygulamaların görüldüğü bir diğer ülke ise Almanya'dır.² Alman-

2 Nazlı Yüzbaşıoğlu, "Kovid-19 Salgını Dünya Genelinde Uzaktan ve Sanal Eğitimi Zorunlu Kıldı", Anadolu Ajansı, 22 Nisan 2020.

ya da internet erişimi olmayan öğrencilere posta yoluyla ödev verilmesi, öğretmenlerin çevrim içi görüşme araçları yardımıyla ders yapması, internet erişimi olan öğrencilerin dijital ortama yaptıkları ödevleri ve ders takip çizelgelerini yüklemeleri gibi farklı metotlar uygulanmıştır.³

İtalya ise koronavirüs salgını sürecinde eğitim politikalarını Eğitim Bakanlığı üzerinden merkezi olarak hayata geçirmiştir. İtalya'nın salgının ilk döneminde hastalıktan en fazla etkilenen ülkelerden olması alınan ve uygulanan kararları doğrudan etkilemiştir. Eğitim Bakanlığı üzerinden alınan kararların uygulanmasında yerel ölçekte farklılıklar yaşanmıştır. Bakanlık tarafından hazırlanan internet sitesi üzerinden öğretmen, öğrenci ve velilere içerikler sunulmuştur.⁴ İspanya da –İtalya'ya benzer şekilde– eğitim sektörünü ilgilendiren kararları Eğitim Bakanlığı üzerinden almıştır. Yerelde farklılaşan uygulamalar olsa da İspanya Eğitim Bakanlığının almış olduğu kararlar ve uyguladığı politikalar belirleyici olmuştur. İspanya diğer ülkelerden farklı olarak yeni içerikler oluşturmak yerine var olan içerikleri öğrencilerin ve öğretmenlerin kullanımına açmıştır. Bunu gerçekleştirirken özellikle video paylaşım siteleri üzerinden eğitim içerikleri paylaşan öğretmenler teşvik edilmiştir. Bu teşvik sürecinde Eğitim Bakanlığı içerikleri denetleyen bir mekanizma oluşturarak paylaşılan içerikleri kontrol etmiş ve içeriklerin internet üzerinden paylaşımlarını gerçekleştirmiştir. Buna ek olarak tüm öğrencilerin ulaşabilmesi için içerikler televizyon kanalları üzerinden de yayımlanmıştır.⁵ İngiltere'de de ilk vakanın görüldüğü Mart'ta okullarda yüz yüze eğitime ara verilmiştir. Verilen bu ara sonrası özel okullar çevrim içi görüşme programları üzerinden derslerine devam ederken devlet okullarındaki öğrenciler yaklaşık bir ay derslerine devam edememiştir. Bu süreç sonunda BBC tarafından müfredata uygun on dört haftalık bir ders içeriği üretilmiştir.⁶

Koronavirüs salgını tüm ülkelere eğitimde dijitalleşmenin ne denli önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Teknolojik araçlara ulaşımı mümkün olmayan öğrenciler için dünyada pek çok ülkede çalışmalar yapılmıştır. Uzaktan eğitim sürecinin işletildiği dönemde internet altyapısının önemi daha iyi kavranmıştır. Teknolojik araçlara sahip olursa da internet altyapısının yetersizliğinden kaynaklı derslerini takip edemeyen öğrencilerle karşılaşmıştır. Bu durumla mücadele ede-

3 "Germany School Education During Covid-19: Were Teachers and Students Ready?", OECD, (2020), <http://www.oecd.org/education/Germany-coronavirus-education-country-note.pdf>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

4 "National Learning Platforms and Tools", UNESCO, (2020), <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2021).

5 "Spain School Education During Covid-19: Were Teachers and Students Ready?", OECD, (2020), www.oecd.org/education/Spain-coronavirus-education-country-note.pdf, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

6 Yüzbaşıoğlu, "Kovid-19 Salgını Dünya Geneline Uzaktan ve Sanal Eğitimi Zorunlu Kıldı".

bilmek adına ülkeler internet altyapılarını geliştirmek için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Türkiye'nin mobil hat operatörleri üzerinden öğrenciler için Eğitim Bilişim Ağı'nda (EBA) kullanılacak internet tanımlaması, Güney Afrika'nın öğrencilerine ücretsiz internet hizmeti sunması, ABD'de öğrencilerin kullanması amacıyla ücretsiz internet bağlantı noktalarının kurulması bu çalışmalara örneklerdir.

TÜRKİYE'DE KORONAVİRÜS VE EĞİTİM

Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020'den bir gün sonra Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) almış olduğu kararla tüm eğitim kurumlarında yüz yüze eğitime ara verilmiştir. Alınan karara göre 16 Mart'tan 30 Mart'a kadar iki hafta süreyle eğitime ara verilerek bu aranın ilk haftasını öğrencilerin evde geçirmesi tavsiye edilmiştir. 23 Mart 2020 Pazartesi'den itibaren ise öğrencilerin evlerinden katılabileceği uzaktan eğitim faaliyetleri başlamıştır. Uzaktan eğitimin ilk haftasında TRT EBA TV üzerinden yayınlar başlamıştır. Sonraki süreçte ise EBA platformu üzerinden eğitim içerikleri öğrencilerin kullanımına sunulmuştur. İlk süreçte öğrencilere sunulan hizmetlerin interaktif olmaması öğrencilerin sürece katılımını ve uzaktan eğitim konusundaki motivasyonlarını olumsuz anlamda etkilemiştir. Bu duruma karşın MEB canlı ders uygulamasını hayata geçirmiş ve ilk olarak merkezi sınavlara hazırlanan öğrenciler için canlı ders uygulamasını başlatmıştır. Daha sonraki süreçte canlı dersler tüm kademeler için açılmış ve öğretmenlere canlı ders yapma imkanı verilmiştir. İlk olarak 23 Mart 2020'den itibaren iki hafta planlanan uzaktan eğitim süreci salgının kontrol altına alınamaması ve vaka sayılarının artışı sebebiyle 19 Haziran'a kadar devam etmiştir. Böylece 2019-2020 eğitim öğretim yılının ikinci yarısı uzaktan eğitimle tamamlanmıştır.

Uzaktan eğitim sürecinin başladığı 23 Mart 2020'den 30 Nisan 2021'e kadar EBA platformuna internet üzerinden 21,8 milyar kez giriş yapıldığı, TRT EBA TV üzerinden 15 bin 993 saat yayın yapıldığı açıklanmıştır. EBA mobil uygulamasının 18 milyon 500 bin kez indirildiği ve tüm EBA içeriklerinin 14 milyon 57 bin öğrenciye ve 1 milyon 177 bin öğretmene ulaştığı ifade edilmiştir. EBA Akademik Destek platformuna ise 1 milyon 911 bin öğrenci, 265 bin 497 öğretmen erişim sağlamıştır. Uzaktan eğitim sürecini interaktif hale getiren canlı ders uygulamasında ise 246 milyon 640 bin saat canlı ders yapıldığı bilgisi kamuoyuyla paylaşılmıştır.⁷ Bu veriler uzaktan eğitimin merkezinde yer alan EBA'ya büyük bir

⁷ "Sayılarla Uzaktan Eğitim", MEB (YEGİTEK), 3 Mayıs 2021, <http://yegitek.meb.gov.tr/www/sayilarla-uzaktan-egitim/icerik/3205>, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2021).

rağbetin olduğunu gösterse de EBA'ya düzenli erişim, katılım ve devamlılık ile ilgili detaylı verilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Salgının eğitimi etkilediği bir diğer önemli alan ise merkezi sınavlar olmuştur. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hem liseye giriş hem de üniversiteye girişte uygulanan merkezi sınavların takvimleri ve uygulanış biçimlerinde değişiklikler yapılmıştır. Nitekim Türkiye'de öğrenci nüfusunun fazla olması merkezi sınavlarda da etkisini göstermektedir. Lise Giriş Sınavı'na (LGS) yaklaşık bir buçuk milyon ve Yükseköğretim Kurumları Sınavı'na (YKS) da yaklaşık iki buçuk milyon öğrenci katılmaktadır. Merkezi sınavlara katılacak çok sayıda öğrencinin salgının seyrini değiştirme potansiyelinin yüksek olması merkezi sınavlara ilişkin de yeni tedbirleri zorunlu kılmıştır. Her ne kadar salgının kısa sürede kontrol altına alınacağı öngörüsü sebebiyle MEB ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından yapılan ilk açıklamalarda merkezi sınavlara ilişkin bir planlama yer almasa da sonraki günlerde vaka sayısının hızlı artışı ve salgının önlenemez yayılımı merkezi sınavlara ilişkin bazı kararların alınmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim MEB tarafından 19 Mart'ta yapılan açıklamada LGS'nin ertelenmeyeceği açıklanmıştır. Ancak 4 Mayıs'ta gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı kabine toplantısı sonrası yapılan bir açıklamayla sınavın 20 Haziran 2020'ye alındığı duyurulmuştur.⁸ YKS'de ise iki kez tarih değişikliği yaşanmıştır. YÖK Başkanı Yekta Saraç tarafından 26 Mart'ta yapılan açıklamada 20-21 Haziran 2020'de yapılması planlanan YKS sınavının 25-26 Temmuz 2020'ye ertelendiği açıklanmıştır.⁹ Ancak 4 Mayıs'ta gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı kabine toplantısında alınan bir kararla sınavın 27-28 Haziran 2020'de yapılacağı ilan edilmiştir.¹⁰ Tarihlerle ilgili bu gelişmeler yaşanırken merkezi sınavlarda adayların sorumlu olacakları konulara ilişkin de bazı değişiklikler ve açıklamalar yapılmıştır. 26 Mart'ta yapılan açıklamayla LGS'ye girecek adayların birinci dönem konularından sorumlu olacakları duyurulmuştur. 27 Mart'ta ise YKS'ye girecek adayları ilgilendiren açıklama MEB tarafından yapılmıştır. Açıklamada YKS sınav konularının yalnızca birinci dönem konularını kapsayacağı ifade edilmiştir. Hem Ölçme, Seçme, Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) hem MEB sınav merkezlerinde sosyal mesafe, temizlik ve maske kurallarına dikkat edilmesi hususunda alınacak tedbirleri açıklamışlardır.¹¹

8 "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Normal Hayata Dönüşü Kademe Kademe Başlatacağız", Anadolu Ajansı, 4 Mayıs 2020.

9 "Üniversiteye Giriş Sınavı 25-26 Temmuz'da", *Hürriyet*, 27 Mart 2020.

10 "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Normal Hayata Dönüşü Kademe Kademe Başlatacağız".

11 "ÖSYM Başkanı: YKS'nin İlk Oturumu Sorunsuz Bir Şekilde Tamamlandı", TRT Haber, 27 Haziran 2020.

KORONAVİRÜS SÜRECİNDE UZAKTAN EĞİTİM VE RİSKLER

Dünyada ve Türkiye’de eğitim üzerine çalışan kurum ve kuruluşlar okulların zorunlu olarak kapalı kalmasının muhtemel riskleri üzerine odaklanmışlardır. Geçmiş tecrübelerden hareketle okulların kapanmasının doğuracağı olumsuz sonuçlar ve buna yönelik alınması gereken tedbirler üzerine OECD, World Bank, UNESCO, UNICEF ve INEE¹² gibi uluslararası kuruluşlarla birlikte Türkiye’de de üniversiteler, SETA, Eğitim-Bir-Sen, ERG ve TEDMEM¹³ gibi kuruluşlar çalışmalar ortaya koymuşlardır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde salgının eğitim üzerinde ortaya çıkaracağı riskleri üç başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki ve en çok üzerinde durulması gereken konu eğitimde fırsat eşitsizliği ve eşitsizliklerin derinleşme riskidir. İkincisi eğitim öğretimden uzun süre ayrı kalan öğrencilerde ortaya çıkan öğrenme kaybının artması durumudur. Son olarak da okul ile bağları zayıflayan öğrencilerin yeniden okula dönüşlerinde

12 “Framework for Reopening Schools”, UNESCO, UNICEF, World Bank, WFP, (Haziran 2020), www.unicef.org/sites/default/files/2020-06/Framework-for-reopening-schools-2020.pdf, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021); “Technical Note: Education During the COVID-19 Pandemic”, INEE, (Nisan 2020), <https://inee.org/resources/inee-technical-note-education-during-covid-19-pandemic>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

13 Müberra Nur Emin, “Koronavirüs Salgını ve Acil Durumda Eğitim”, *SETA Perspektif*, Sayı: 268, (Nisan 2020); Mustafa Altunel, “5 Soru: Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Eğitim ve Öğretmenlere Etkisi”, SETA, 29 Mart 2020, www.setav.org/5-soru-koronavirus-covid-19-salgininin-egitim-ve-ogretmenlere-etkisi, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021); Zafer Çelik, *Covid-19 Salgınının Gölgesinde Eğitim: Riskler ve Öneriler*, (Eğitim-Bir-Sen, Ankara: 2020); Burcu Meltem Arık, “Türkiye’de Koronavirüsün Eğitime Etkileri”, Eğitimde Reform Girişimi (ERG), 16 Mart 2020, <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-i>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021); Emin Karip ve Kübra Çelikdemir, “Okulları Yeniden Açmak: Ne Zaman, Kim için ve Nasıl?”, TEDMEM, 4 Mayıs 2020, <https://tedmem.org/download/okullari-yeniden-acmak-ne-zaman-kim-icin-nasil?wpdmdl=3342&refresh=5f880f1687acd1602752278>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

yaşanacak devamsızlık ve okul terklerinde artış eğitim sürecinin en büyük riskleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ VE EŞİTSİZLİKLERİN DERİNLEŞMESİ

Eğitimde fırsat eşitsizliği sorunu tüm dünya eğitim sistemlerinde yapısal bir sorun olarak var olagelmıştır. Salgın nedeniyle okulların kapanması ve uzaktan eğitime geçilmesi sistemde var olan eşitsizlik sorunlarını yeniden gündeme taşımıştır. Koronavirüs salgınında yüz yüze eğitime verilen arayla birlikte uygulanan uzaktan eğitim süreçleri daha çok teknoloji destekli uygulamalar üzerinden yürütülmektedir.¹⁴ Bu sebeple öğrencilerin ders süreçlerini takip etmek için teknolojik aygıtlara sahip olma durumu, pandemi dönemi eğitim öğretim süreçlerinin verimliliğini direkt olarak etkileyen bir parametre olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla uzaktan eğitim sürecinde dijital cihazlara sahip olan öğrenciler ile olmayanlar arasında eğitime erişim ve eğitim imkanlarından yararlanma bakımından oluşacak fark eğitimde eşitsizliği de artırmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar bu eşitsizliğin, sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olan öğrencilerin aleyhinde artacağına dikkat çekmektedir.¹⁵ Nitekim Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) 2018 verilerine göre OECD ülkelerinde öğrencilerin okul işlerini takip etmek için bilgisayara sahip olma oranı yüzde 89’dur. Sosyoekonomik durum açısından en alt çeyrekte yer alan öğrencilerde ise bu oran yüzde 78’dir. Türkiye’de ise öğrencilerin bilgisayara sahip olma oranı yüzde 67 seviyesinde iken sosyoekonomik olarak en alt çeyrekte yer alan öğrencilerde ise bu oran yaklaşık yüzde 36’dır.¹⁶ Dijital tabanlı artan bu eşitsizlik “dijital uçurum” ya da “dijital ayırım”¹⁷ olarak da adlandırılmaktadır. Dijital aygıtlara sahip olmanın yanı sıra okulların sunduğu hizmetler, internet erişim imkanları, öğretmen, öğrenci ve ebeveynlerin dijital okuryazarlık düzeyleri de dijital uçurumun önemli göstergelerindedir.¹⁸ Koronavirüs salgını çoğu eğitim

14 “Turkey: School Education During Covid-19 were Teachers and Students Ready?”, OECD, (2020), www.oecd.org/education/Turkey-coronavirus-education-country-note.pdf, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

15 “Rapid Response Briefing Note: Remote Learning and COVID-19 Outbreak”, Dünya Bankası Acil Müdahale Briefing Notu, 16 Mart 2020, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/266811584657843186/pdf/Rapid-Response-Briefing-Note-Remote-Learning-and-COVID-19-Outbreak.pdf>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

16 “PISA Veri Tabanı”, OECD, (2019), www.oecd.org/pisa/data/2018database, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

17 Paul Karp ve Micheal McGowan, “Schools Ask for Online Learning Help as Coronavirus Policy Confusion Persists”, *The Guardian*, 24 Mart 2020.

18 “Digital Strategies in Education Across OECD Countries: Exploring Education Policies on Digital Technologies”, OECD, (2020), <https://www.oecd-ilibrary.org/pub2web/404.jsp>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

sisteminin dijital öğrenme dünyasına henüz hazır olmadığını ortaya çıkarmıştır. PISA'ya göre Japonya gibi teknolojik olarak gelişmiş bir ülkede bile on beş yaşındaki öğrencilerin sadece yüzde 40'ı dijital öğrenme için yeterli donanıma sahip okullarda bulunmaktadır.¹⁹

Uzaktan eğitim sürecinde teknolojiye erişmek ve teknolojiyi kullanmak önemli olsa da tek başına yeterli değildir. Eğitim öğretim süreçlerinin evlerde yürütüldüğü bu dönemde ev ortamlarının ders takibi ve ders çalışmak için uygunluğu da önemli parametrelerden biridir. PISA verilerine göre OECD ülkelerinde öğrencilerin yüzde 89'u derslerini takip edebilmek için sessiz ve uygun bir ortama sahip olduğunu belirtirken sosyoekonomik durum açısından en alt çeyrekte bulunan öğrencilerde bu oran yüzde 85 seviyesindedir.²⁰ Türkiye'de öğrencilerin yüzde 87'si evde okumak için sessiz bir yere sahip olduklarını belirtmiştir. Sosyoekonomik dağılımın en alt çeyreğinden gelen öğrenciler için ise bu oran yüzde 77'dir. Bir başka ifadeyle sosyoekonomik duruma göre öğrencilerin eğitime erişim ve nitelikli eğitim ortamlarına sahip olma durumları değişmektedir. Ayrıca pandeminin ekonomiye ve hane halkının refahına yönelik olumsuz etkisi her geçen gün artmaktadır.²¹ Dolayısıyla pandemi öncesinde refah seviyesi oldukça düşük olan aileler pandeminin oluşturacağı krizden çok daha olumsuz etkilenecektir. Bu durum çocuklarının eğitim süreçlerine de olumsuz olarak yansıtacaktır.

Ulusal ve uluslararası çalışmalar dezavantajlı gruplar arasında yoksul öğrenciler gibi özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler, mülteci ve yerinden edilmiş öğrencilere de dikkat çekmektedir.²² Zira bu gruplar pandemi öncesinde de eğitime erişim ve eğitim olanaklarından yararlanma bakımından diğer akranlarından çok daha fazla engelle karşılaşmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin kendilerinden bağımsız olarak taşıdıkları bu dezavantajlılıklarının pandemi sürecinde daha da artması ve bu nedenle eşitsizliklerinin derinleşmesi muhtemeldir.

19 Chris Petrie vd., *Spotlight: Quality Education for All During Covid-19 Crisis*, (OECD HundrED Report, Nisan 2020), https://cdn.hundred.org/uploads/report/file/15/hundred_spotlight_covid-19_digital.pdf, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

20 "PISA Veri Tabanı", OECD, (2019), www.oecd.org/pisa/data/2018database, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021); Çelik, *Covid-19 Salgınının Gölgesinde Eğitim: Riskler ve Öneriler*.

21 Joao Pedro Azevedo vd., "Simulating the Potential Impacts of Covid-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A Set of Global Estimates", World Bank Group, (Haziran 2020), <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33945/Simulating-the-Potential-Impacts-of-COVID-19-School-Closures-on-Schooling-and-Learning-Outcomes-A-Set-of-Global-Estimates.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

22 "Turkey: School Education During Covid-19 were Teachers and Students Ready?", OECD, (2020), www.oecd.org/education/Turkey-coronavirus-education-country-note.pdf, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

ÖĞRENME KAYBININ ARTMASI

Salgının eğitim üzerindeki muhtemel etkilerinden biri de okulların uzun süre kapalı kalması nedeniyle yaşanacak öğrenme kayıplarıdır. Eğitim tartışmalarının gündeminde yer alan okula verilen ara ve yaz tatillerinde öğrencilerin yaşadıkları öğrenme kaybı ve motivasyon düşüklüğü pandemi sürecinde çok daha kritik olacaktır. Pandemi sürecinin devam etmesi nedeniyle pandeminin öğrenme üzerine etkileri konusunda kesin yargılara ulaşmak için henüz erken olduğu açıktır. Ancak geçmiş salgın tecrübeleri, savaş ve doğal afetler nedeniyle yaşanan okul kapanmalarının öğrenme üzerine etkilerini araştıran çalışmalar önümüzdeki pandemi sürecinin öğrenme üzerine muhtemel etkileri konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Nitekim konuyla ilgili yapılan çalışmalar öğrencilerin uzun süre okuldan uzak kalmasının okul aidiyetlerini, motivasyonlarını, akademik başarılarını, iletişim ve sosyal becerilerinin gelişimini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu öğrenme kaybının üzerinden kırk yıl geçmesine rağmen o dönemin öğrencilerinin hayatları üzerinde olumsuz etkilerine rastlanılmıştır.²³

Eğitime uzun süre ara verilmesinin tüm öğrencilerde bir öğrenme kaybına yol açacağı ancak bu kaybın eşit olmayacağı vurgulanmaktadır.²⁴ Bilhassa sosyoekonomik olarak dezavantajlı öğrencilerin okul ortamından uzak kaldıkları dönemlerde eğitim süreçlerini takip edecekleri araçlara sahip olmamaları sebebiyle öğrenme kaybının diğer akranlarına nazaran daha da derin olduğu ortaya konulmuştur. Sosyoekonomik olarak daha avantajlı öğrenciler velilerinin desteği ve yönlendirmeleriyle okulun kapalı olduğu dönemlerde de eğitim öğretim süreçlerini takip edebilmektedir. Bunun yanı sıra bu öğrenciler özel ders, kurs, kaynak kitap ve materyaller gibi farklı desteklerle öğrenme açıklarını kapatma imkanına sahip olabilmektedir. Ancak sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olan öğrencilerin okulların uzun süreli kapalı olmasından kaynaklı daha fazla öğrenme kaybına maruz kaldığı yapılan çalışmalarla da ortaya konulmuştur.²⁵

23 Andrea Ichino ve Rudolf Winter-Ebmer, “The Long-Run Educational Cost of World War II”, *Journal of Labor Economics*, Cilt: 22, Sayı: 1, (Ocak 2004), s. 57-86.

24 Edith Kikoni ve Marc Tobias Schiffbauer, *The Economic and Social Impact of COVID-19: The Country Notes*, Western Balkans Regular Economic Report, Sayı: 17, World Bank Group, 29 Nisan 2020, <http://documents1.worldbank.org/curated/en/590751590682058272/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Education.pdf>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

25 Fernando M. Reimers, Andrews Schleicher ve Grace A. Ansah, *Schooling Disrupted, Schooling Rethought: How the Covid-19 Pandemic is Changing Education*, OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19) Makale Serisi, (OECD Publishing, Paris: 2020).

Dahası koronavirüs salgını öncesinde dünya zaten bir öğrenme krizi ile mücadele içerisindeydi. Düşük ve orta gelirli ülkelerde öğrenme yoksulluğunda yaşayan on yaş altındaki çocukların yüzde 53'ü basit bir metni okuyamıyor ve anlayamıyordu.²⁶ Bir başka ifadeyle öğrenciler okuldayken dahi temel alanlarda öğrenme sorunu yaşamaktaydı. Özellikle de en yoksul ve en dezavantajlı öğrenciler okulda dahi yeterli bir öğrenme süreci geçirmemekteydi. Dünya Bankası tarafından yayımlanan *2018 Dünya Kalkınma Raporu*'nda öğrencilerin temel okuma ve matematik alanlarındaki yetersizliği bir "öğrenme krizi" olarak nitelendirilmiştir.²⁷

Türkiye'de de yapılan merkezi sınavlarda da benzer bir durumla karşılaşmaktadır.²⁸ Öğrenciler temel matematik ve okuma alanlarında asgari düzeyin altında bir performans sergilemektedir.²⁹ Dolayısıyla halihazırda öğrenme kaybı yüksek olan öğrencilerin pandemi nedeniyle uzun süre okula gidememesi ve uzaktan eğitime nitelikli bir şekilde devam edememesi durumunda bilhassa dezavantajlı öğrencilerin öğrenme kayıplarının artması ve öğrenme krizinin derinleşmesi riskiyle karşılaşılacaktır.

DEVAMSIZLIK VE OKUL TERKLERİNDE ARTIŞ RİSKİ

Pandemi sürecinde eğitimin nasıl devam ettiği kadar pandemi sonrasında öğrencilerin okula dönüş ve adaptasyon süreçleri de oldukça önem arz etmektedir. Geçmiş tecrübelerden hareketle yapılan çalışmalar eğitime uzun süre ara verilmesi sonrasında öğrencilerin okula geri dönüşlerinde kayıpların yaşanacağı ve okul terklerinin artacağı riskine işaret etmektedir.³⁰ Bir başka ifadeyle çocuklar ne kadar uzun süre okuldan uzak kalırlarsa okula dönmeme risklerinin de o kadar arttığı belirtilmektedir. Bu durumda da yine en hassas ve kırılğan grup dezavantajlı gruplar olmaktadır. Bu gruptaki öğrencilerde devamsızlık yapma ve dahası okulu terk etme riskleri çok daha yüksektir.

26 Azevedo vd., "Simulating the Potential Impacts of Covid-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes".

27 *The World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise*, (World Bank Group, Washington D.C.: 2018).

28 Müberra Nur Emin, "2019 LGS Sonuçları Neler Söylüyor?", *SETA Perspektif*, Sayı: 244, (Haziran 2019).

29 "2019 Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav", *Eğitim ve Analiz Değerlendirme Raporları Serisi*, Sayı: 7, (MEB Yayınları, Ankara: Haziran 2019).

30 Ana Capilla, Jorge Sainz ve Ismael Sanz, "Rethinking Education Post-Coronavirus: Lessons from Spain to Avoid Widening the Socioeconomic Achievement Gap", UNESCO Institute for Statistics Blog, 21 Nisan 2020, <https://sdg.uis.unesco.org/2020/04/21/rethinking-education-post-coronavirus-lessons-from-spain-to-avoid-widening-the-socioeconomic-achievement-gap>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

Dünya Bankası pandemi sonrasında dünya çapında yedi milyon çocuğun daha okulsuz kalacağını vurgularken³¹ Save the Children tarafından yayımlanan rapor pandeminin ve artan çocuk yoksulluğunun ekonomik sonuçları nedeniyle artacak olan çocuk işçiliği ve kız çocuklarının erken evlilikleri gibi nedenlerle yaklaşık on milyon çocuğun eğitime geri dönemeyeceğini öne sürmüştür. Ayrıca UNESCO verilerine göre pandemi öncesinde dünya çapında ilkokul ve ortaokul çağındaki 258 milyon çocuk zaten okul dışındadır.³² Dolayısıyla pandemi öncesinde de var olan okul terklerinin pandemi nedeniyle daha da artması hem çocukların bireysel gelişimleri hem de toplumsal refah açısından üzerinde önemle durulması gereken bir risk alanıdır.

31 Azevedo vd., “Simulating the Potential Impacts of Covid-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes”.

32 *Protect Every Child’s Right to Learn in the COVID-19 Response and Recovery*, Save the Children, (2020), <https://www.savethechildren.net/save-our-education-report>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

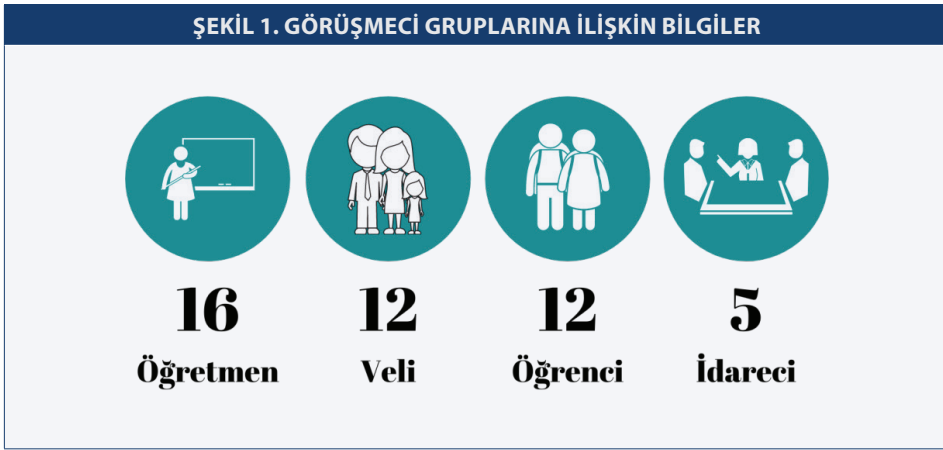
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Türkiye’de ilk koronavirüs vakasının görüldüğü Mart 2020’den itibaren eğitim alanında gerçekleştirilen faaliyetleri inceleyerek bu faaliyetlere katılan öğrenci, veli, öğretmen ve idarecilerin tecrübelerinden hareketle pandeminin eğitim üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu raporda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile incelenen konuyla ilgili bireylere öznel deneyimlerinin derinlemesine ortaya koyma imkanı sağlanmıştır.³³ Katılımcıların uzaktan eğitime ilişkin tecrübelerine dair detaylı bilgi edinmek için derinlemesine mülakat tekniğı kullanılmıştır. Katılımcıların il, bölge, sosyoekonomik profil, okul türü (devlet-özel), branş gibi hususlarda farklı tecrübelere sahip idareci, öğretmen, öğrenci ve velilerden olması tercih edilmiştir. Bu nedenle amaçlı örneklem tekniklerinden maksimum çeşitlilik tekniğı kullanılmış ve bu teknik kartopu tekniğıyle de desteklenerek katılımcılara ulaşılmıştır. Nitel araştırmalarda elde edilen sonuçlarda genelleme amacı güdülmemekle birlikte elde edilen sonuçlar konuya ilişkin bir perspektif sağlaması bakımından önemlidir.³⁴ Görüşmelerin çoğı pandemi koşulları nedeniyle 1 Temmuz-1 Ağustos 2020 arasında dijital ortamda (Zoom ve Google Meet programları aracılığıyla) gerçekleştirilmiştir. Bazı görüşmeler ise yüz yüze yapılmıştır. Raporda on altı

33 W. L. Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (2 Cilt)*, İkinci Baskı, çev. Sedef Özge, (Yayınodası, İstanbul: 2008).

34 Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*, 6. Baskı, (Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2020).

öğretmen, on iki veli, on iki öğrenci ve beş idareci olmak üzere toplamda kırk beş kişiyle derinlemesine mülakat yapılmıştır (Şekil 1). MEB’e bağlı devlet ve özel eğitim kurumlarında çalışan on altı öğretmenin görev yaptığı iller Ankara, Muş, Ağrı, Kastamonu, Bolu, Hatay ve Aydın’dır. Fen bilgisi öğretmenliği, sosyal bilgiler öğretmenliği, bilişim teknolojileri öğretmenliği, sınıf öğretmenliği, Türkçe öğretmenliği, okul öncesi öğretmenliği, rehber öğretmen, İngilizce öğretmenliği, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği olmak üzere dokuz farklı branştan öğretmenle görüşülmüştür.

Ankara, Bolu ve Tekirdağ olmak üzere üç farklı ilden beş idareciyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Rapor kapsamında Ankara’da farklı kademelerde ve okul türlerinde eğitim gören on iki öğrenci ile görüşülmüştür. Öğrencilerin çoğu merkezi sınava hazırlanan 8 ve 12. sınıf öğrencileri arasından seçilmiştir.

Rapor kapsamında Ankara ve Van illerinden on iki veli ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca velilerin hemen hepsinin birden fazla farklı kademelerde eğitim gören çocukları bulunmaktadır.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde etik kurallar çerçevesinde okul ve kişilerin isimleri kullanılmamış, bunun yerine kodlama yöntemi ile katılımcılara kodlar verilerek katılımcılardan alıntılar verilmiştir. Örneğin öğretmenler için (fen bilgisi öğretmeni, devlet okulu, Ankara), veliler için (6. sınıf velisi, devlet okulu, Van), öğrenciler için (12. sınıf öğrencisi, özel okul, Ankara) ve idareciler için (idareci, devlet okulu, Tekirdağ) şeklinde kodlamalar yapılmıştır.

Rapor beş aşamada tamamlanmıştır. Öncelikle konu ile ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Akabinde yarı yapılandırılmış görüşme formları için sorular oluşturulmuştur. Görüşmeler tamamlandıktan sonra bulgular analiz edilmiş ve nihai rapora ulaşılmıştır (Şekil 2).

TEMEL BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu raporda idareci, öğretmen, öğrenci ve veli tecrübelerine dayalı olarak uzaktan eğitime ilişkin temel bulgular beş başlık altında değerlendirilmektedir. İlk olarak katılımcıların salgın sürecinde eğitime ilişkin yönetsel sürecin nasıl olduğuna dair düşüncelerine yer verilmektedir. Sonrasında uzaktan eğitimin ana bileşeni olan EBA'ya dair katılımcıların tecrübeleri değerlendirilmektedir. Daha sonra uzaktan eğitimin öğretmenler, veliler ve öğrenciler tarafından nasıl tecrübe edildiği, ortaya çıkan temel sorun alanlarının neler olduğu ele alınmaktadır.

SÜREÇ YÖNETİMİNE DAİR DEĞERLENDİRMELER

Rapora katılan idareci, öğretmen, öğrenci ve velilerden Türkiye'de ilk vakanın görülmesiyle birlikte eğitime ilişkin süreç yönetimi hakkında değerlendirme yapılmaları istenmiştir. Bu kapsamda MEB'in süreç içerisinde aldığı kararların, yaptığı açıklamaların ve uyguladığı faaliyetlerin doğrudan muhatabı olan idareci, öğretmen, öğrenci ve veliler tarafından nasıl karşılandığı incelenmiştir.

Yapılan görüşmelerde MEB'in okulları ivedilikle kapatma kararının doğru ve yerinde olduğu vurgulanmıştır. Okulların kapatılma kararının akabinde bir haftalık tatilden sonra hızlı bir kararla eğitime TRT aracılığıyla kurulan EBA TV'ler üzerinden devam edileceği kararı ise yine katılımcılar tarafından olumlu karşılanmıştır. Katılımcıların çoğu MEB'in bir hafta içerisinde EBA TV'nin yayına başlamasıyla eğitime uzaktan devam etme kararı ile beklenmedik ve belirsiz bir

durum karşısında eğitimin devamlılığını sağlama noktasında hızlı bir reaksiyon gösterdiğini belirterek memnuniyetlerini dile getirmiştir:

Ben genel olarak sürecin çok güzel yönetildiğini düşünüyorum. Veliler ve öğrenciler sürece hızlı bir şekilde dahil edildi ancak aksaklıklar olmuş olabilir. Ama bu süreçte EBA'nın olması, uzaktan eğitimin altyapısının faaliyete başlaması bile takdire şayan. (Bilişim teknolojileri öğretmeni, devlet okulu, Ankara)

Bakanlık nezdinde güzel yönetildi. İlk iki hafta sisteme yoğun giriş olduğu için aksama oldu. Güzel yönetildi onun dışında. (Meslek lisesi öğretmeni, devlet okulu, Bolu)

MEB'in bu süreci iyi yönettiğini düşünüyorum. Yedi vaka varken okullar tatil edildi. Böyle bir süreçle ilk defa karşılaşıldı. Uygulamanın başında aksaklıklar oldu ama doğaldı. Zaman ilerledikçe aksaklıklar çözüldü. (İdareci, devlet okulu, Tekirdağ)

Bakanlık ani ve yerinde kararlar vererek internet üzerinden eğitim portalına geçilmiş oldu. EBA akademik destek sistemi vardı sınava hazırlananlar için. Orada videolar, konu anlatımları, sorular vardı. MEB'in öğrencileri tek başına bırakmadığını düşünüyorum. (12. sınıf öğrencisi, devlet okulu, Ankara)

Bununla birlikte süreç içerisinde yapılan bazı açıklamaların öğrencilerin uzaktan eğitime olan ilgi ve motivasyonlarını azalttığı dile getirilmiştir. Örneğin MEB'in 29 Nisan 2020'de sınıf geçmeyle ilgili birinci dönemde alınan notların geçerli olacağı ve öğrencilerin not ortalamaları kaç olursa olsun üst sınıfa geçebileceklerine dair açıklamasının³⁵ uzaktan eğitime olan ilgiyi ve katılımı azalttığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılar uzaktan eğitim faaliyetlerinin sonlanmasına iki ay kala yapılan bu açıklamanın erken olduğunu dile getirmiştir. Bilhassa öğretmen ve veliler zaten yüksek tutmakta zorlandıkları öğrenci motivasyonlarında ciddi kayıpların yaşandığını vurgulamışlardır:

Belirsiz ve dinamik bir süreç; anlıyorum ama kızdığım hususlar var. Mesela çocukların ilk döneme göre notlandırılacak olması motivasyonlarını bozdu. Öğrendiklerinin sınanmayacağını bilmelerinin “Bu dönemki emeklerinin bir anlamı yok” diye düşündüler. Zaten uzaktan eğitimin kendisinden kaynaklı sorunlar var. Karnenin ilk dönemki başarıya göre verileceğini açıklamasını doğru bulmadım. (5 ve 7. sınıf velisi, özel okul, Ankara)

Not verilmemesinin açıklanması doğru olmadı. Öğrenciler “Sınav olmayacaksa neden ders işliyoruz?” dediler. Hiç uygun olmadı. Derslere katılımı doğrudan etkiledi bu durum. Şu son dönemde açıklanabilirdi. (Fen bilgisi öğretmeni, özel okul, Ankara)

Ben bu “Karne vermeyeceğiz” açıklamasını çok garip karşıladım. Eğitim devam ederken bunun söylenmesi ciddi motivasyon kaybına yol açtı. (6, 9 ve 12. sınıf velisi, devlet okulu, Ankara)

35 “Sınıf Geçme Nasıl Olacak? MEB Bakanı Ziya Selçuk'tan Sınıf Geçme ve Sınav Açıklaması”, *Hürriyet*, 29 Nisan 2020.

Süreç yönetimine ilişkin katılımcılar LGS ve YKS merkezi sınavların takviminde yapılan değişiklikleri de değerlendirmiştir. Katılımcıların hemen hepsi salgın nedeniyle sınav takviminin değişmesini öngördüklerini bildirmiştir. Ancak sınav takvimine ilişkin ilk yapılan değişiklikte MEB'in ve YÖK'ün koordinasyonla hareket etmesi katılımcıların dikkat çektiği bir husus olmuştur. Nitekim 26 Mart 2020'de YÖK Başkanı Yekta Saraç yaptığı açıklamayla 20-21 Haziran'da gerçekleşecek olan sınavı 27-28 Temmuz'a ertelediklerini duyurmuştur.³⁶ Bu sırada MEB ise LGS takviminde henüz bir değişiklik yapmamıştır. Dolayısıyla salgın gerekçesiyle bir merkezi sınav ileri bir tarihe alınırken diğer bir merkezi sınav için bir değişiklik yapılmaması sınavı girecek öğrenciler ve velileri açısından çelişkili bir durum olarak değerlendirilmiştir. Salgının Türkiye'deki seyrine ve Bilim Kurulunun önerilerine göre uygulanan tedbirler ve alınan kararlarda değişiklikler yapılmaktadır. Bu değişiklikler sınav takviminde yeni düzenlemeleri de gündeme getirmiştir. Ancak resmi mercilerden açıklama yapılmadan sosyal medyada başlayan YKS'nin öne alınmasına ilişkin tartışmalar öğrencilerin yeniden belirsizlik yaşamalarına ve kaygılanmalarına sebep olmuştur. Nihayetinde 4 Mayıs 2020'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu toplantısının ardından Erdoğan salgının Temmuz'daki durumunun belirsizliği ve hava sıcaklıklarının artması gerekçeleriyle Temmuz'a ertelenen YKS'nin öne alınarak 27-28 Haziran'da yapılacağını duyurmuştur.³⁷ Ancak yapılan görüşmelerde sınavın öne alınması öğrenciler ve velilerde de kaygı oluşturmuştur:

Sınav tarihlerinin bu şekilde değiştirilmesi bende bir güvensizlik oluşturdu. Tarihin bir ileri bir geri alınması doğru değildi. Kendi çocuklarım için gelecek adına güven duymuyorum. (5 ve 7. sınıf velisi, devlet okulu, Ankara)

YKS takvim değişikliği, ertelenmesi beni mutlu etti ama sonradan geriye alındığında ilk iki üç gün tepki gösterdim. Ama sonra anladım ki Temmuz'a kadar çalışmaya bırakacaktık artık ders çalışma isteği bitiyor. Bu karar alınmadan bir hafta önceden tartışılması ve turizm üzerinden tartışılması doğru değildi. En azından bir anket yapılabilirdi. Bizlere sorulabilirdi. (12. sınıf öğrencisi, devlet okulu, Ankara)

Sınav tarihlerinin değişmesi hakkında beni çok olumsuz etkiledi. Sınav tarihlerinin değişmesi sınavla bağımızı kopardı gibi oldu. Sanki sınav yapılmayacak gibi oldu. (12. sınıf öğrencisi, özel okul, Ankara)

YÖK bu kaygıyı azaltmak için sınav süresini uzatma, baraj puanını düşürme ve sınav müfredatından lise son sınıfın ikinci dönemini çıkarma kararlarını almış olsa da öğrencilerin çoğu bu kararların kendileri için faydası olmadığını, dahası kendi aleyhlerinde olduğunu ifade etmiştir:

³⁶ "YKS 25-26 Temmuz'a Ertelendi", TRT Haber, 26 Mart 2020.

³⁷ "YKS Tarihi Son Dakika: Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan YKS Açıklaması", CNN Türk, 4 Mayıs 2020.

Konular çok sonradan kaldırıldı ama zaten bitirmiştik hatta en çok onlara çalışıyordum. Çalıştığım konular kaldırıldı. Sınav süresinin eklenmesi bazıları için iyi olabilir ama zaman faktöründen kazandığını düşünen arkadaşlar vardı. Onlar için iyi olmadı. (12. sınıf öğrencisi, özel okul, Ankara)

Ben mesela ikinci dönem konularını bitirmiştım ve o konularda kendimi daha iyi görüyordum. Benim için kaldırılması hiç iyi olmadı. (12. sınıf öğrencisi, devlet okulu, Ankara)

EBA PLATFORMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmaya katılan öğretmen, öğrenci ve velilerden EBA TV, EBA canlı dersler ve EBA portallarının kullanımına dair tecrübelerinin aktarılması istenmiştir. Hemen hemen tüm katılımcılar eğitim sisteminde EBA gibi bir bilişim ağının oluşturulmuş olmasının isabetli olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanı sıra gerek öğretmenler gerekse öğrenci ve veliler EBA'nın kullanımı ve içeriği ile bilişim ağına erişim, katılım ve devamlılık hakkında bazı sorunlara işaret etmişlerdir (Şekil 3).

Öğretmenlerin çoğu EBA'nın nasıl kullanılacağına dair yeterli bilgilerinin olmadığını ve bu nedenle de EBA'yı kullanırken zorlandıklarını ifade etmiştir. Daha- sı 2012'den bu yana aktif olan EBA'yı uzaktan eğitim sürecinde ilk kez kullandığını belirten öğretmenler olmuştur. Her ne kadar MEB, EBA'nın kullanımına ilişkin öğretmen kılavuz kitapçıkları³⁸ yayımlamış olsa da EBA'ya dair öğretmenlerin ilgi

38 EBA Öğretmen Kılavuzu, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2020), https://web.archive.org/web/20170218063415/http://ssaliskan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/14/819373/dosyalar/2017_02/09093259_ebaogretmenkilavuzuebaz.com.pdf, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

ve bilgi yetersizliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın EBA'yı daha önce aktif olarak kullanmayan öğretmenler sınıf içi eğitimi desteklemek için uzaktan eğitim sonrasında da EBA'yı aktif olarak kullanacaklarını dile getirmişlerdir:

EBA'da iki açıdan sorunlar yaşandı; EBA'ya ulaşım ve kullanımı konusunda. Öğretmenlere EBA konusunda hiçbir kullanım deneyimi verilmedi. Bir gün içerisinde yapıldı. Sonraki süreçte de hiç yapılmadı. EBA'yı daha önce kullanmamıştık. Apar topar öğrendik. (Fen bilgisi öğretmeni, devlet okulu, Muş)

EBA'nın öğretmenlerle birlikte diğer önemli kullanıcısı öğrencilerdir. Nitekim öğretmenlerdeki benzer durumun öğrenciler için de geçerli olduğu görülmüştür. Öğrencilerin çoğu uzaktan eğitimin öncesinde EBA'yı duyduklarını ancak aktif olarak kullanmadıklarını, pandemi sürecinde daha sık kullandıklarını ifade etmiştir.

Veliler ise EBA'nın pandemi sürecinde çocuklarının vakitlerini değerlendirmede kendileri için "kurtarıcı" misyonuna vurgu yapmıştır. Ancak öğretmen ve öğrencilerin yanı sıra velilerde de EBA'ya yönelik bilgi eksikliği ve kullanım yetersizliği olduğu tespit edilmiştir. Dahası bu rapor kapsamında EBA'yı uzaktan eğitim sürecine kadar hiç duymayan veliler ile karşılaşmıştır. Özellikle ilkökul öğrencilerinin velileri EBA'nın kullanımı noktasında zorlandıklarını ve bu konuda desteğe ihtiyaçları olduğunu belirtmişlerdir:

EBA bize çok iyi geldi. Bizi kurtardı diyebilirim. İlk önce çok endişelendik "Nasıl olacak, ne yapacağız?" diye. Sonra bu EBA'dan dersler çıkınca rahatladık. Keşke daha önce de kullansaydık. Biz de bilmiyorduk açıkçası. Nasıl kullanacağımızı bilemedik. Öğretmenimiz anlattı, biraz o öğretti nasıl gireceğimizi. (3 ve 6. sınıf velisi, devlet okulu, Ankara)

Çocuklar bizden daha iyi kullanıyor teknolojiyi. Ben o kadar bilmiyorum. Öğretmen tarif etmeye çalışıyor ama bir şeyler indirilecek diyor anlayamıyorum. Bizim aramız çok iyi değil teknolojiyle. O yüzden zorlanıyorum biraz. Büyük oğlum evde olduğu zaman o yardımcı oluyor. (4. sınıf velisi, devlet okulu, Ankara)

Yapılan görüşmeler neticesinde özetle EBA'nın kullanımına ilişkin öğretmen, öğrenci ve velilerde eksiklikler olsa da EBA'nın varlığının uzaktan eğitim sürecinde önemli bir boşluğu doldurduğu tespit edilmiştir.

Bilindiği üzere MEB uzaktan eğitim sürecinde fırsat eşitliğini sağlama ve her çocuğun eğitime erişebilmesi gerekçeleriyle televizyon üzerinden eğitimleri başlatmıştır. Nitekim TÜİK en son 2005'te hanelerde televizyon bulunma oranını yüzde 97,7 olarak saptamış ve daha sonraki yıllarda ise buna benzer bir veri paylaşmamıştır. RTÜK tarafından 2018'de yapılan "Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması"na göre evinde televizyon bulunanların oranının yüzde 94,3 ve televizyon olmayanların oranının ise yüzde 5,7 olduğu görülmüştür. Yine aynı araş-

tırmaya göre hanelerin yüzde 75'inde masaüstü bilgisayar, taşınabilir bilgisayar ve tablet cihazlarından en az birinin bulunduğu saptanmıştır.³⁹ Ayrıca TÜİK verilerine göre bölgeler arasında düzenli internet kullanım oranlarında da farklılaşmalar söz konusudur. İstanbul'da yüzde 85 oranında düzenli internet kullanımı söz konusuken Kuzeydoğu Anadolu'da yüzde 58, Ortadoğu Anadolu'da yüzde 59 ve Güneydoğu Anadolu'da ise bu oran yüzde 53 seviyelerindedir. Dolayısıyla hanelerde televizyonun çok daha yaygın olduğu gerçeğinden hareketle MEB'in uzaktan eğitim sürecini EBA TV'ler üzerinden başlatması daha fazla çocuğun daha az maliyetle eğitime erişebilmesi açısından makul ve anlamlıdır. Buna karşın yapılan görüşmelerde bazı öğretmenler nadir de olsa sınıfında televizyonu olmayan öğrencilerin varlığından söz etmiştir. Bazı idareciler kendilerine iletilen durumlarda okul-aile iş birlikleri ile televizyonu olmayan ailelere televizyon desteğinde bulduklarını ifade etmiştir:

Okulumuzda az sayıda da olsa televizyonu olmayan öğrencilerimiz vardı. Onlara televizyon desteği sunmaya çalıştık. Bazı velilerimizin ise çanak antenliydi. Onlar için de temin ettik. Okul aile birliğimiz yardımcı oldular. Bir başka ailede kendisi bağışladı öyle halletmiş olduk. (İdareci, devlet okulu, Ankara)

Evinde televizyon olmayan aileler vardı. Suriyeli çocuklar vardı mesela onlar için neler uygulandı bilmiyorum. Onlar büyük sıkıntı çektiler. (3. sınıf velisi, devlet okulu, Ankara)

Bununla birlikte EBA TV'lere yöneltilen en büyük eleştiri ise televizyon eğitimlerinde etkileşimin olmaması ve öğrencilerin aktif değil pasif konumda olması nedeniyle verimliliğinin düşük olduğudur. Dahası özel okulların çeşitli çevrim içi platformlarla öğrencilerin derslere aktif katılımlarını sağlamış olmaları devlet okullarındaki öğrenci ve velilerde eşitsizlik duygusunu ön plana çıkarmıştır.

EBA TV'de konu içerikleri, etkinlikler güzeldi. Ancak öğretmen anlatıyor, öğrenci dinliyor, anlamadığı yeri sormuyor öğrenci. Bir süre sonra dersten kopuyor. Etkileşim olmadığı için verim alamadık. (Sınıf öğretmeni, özel okul, Ankara)

MEB altyapı ve pilot çalışmalarını tamamladıktan sonra 27 Nisan 2020'de EBA canlı dersler platformunu oluşturarak öğrencilere öğretmenleriyle birlikte interaktif eğitim imkanı sunmuştur. Yapılan görüşmelerde öğretmenler canlı dersler sayesinde öğrencilerden dersleri anlayıp anlamadıkları, verilen ödevlerin takibi ve hangi konularda zorlandıkları gibi hususlarda anında geri bildirim alabildiklerini bunun da dersleri daha verimli kıldığını belirtmiştir. Benzer şekilde

39 "Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması", RTÜK, 22 Aralık 2018, www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSitelер/televizyon-izleme-egilimleri-arastirmasi-20060053.pdf, (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2021).

öğrenci ve veliler de canlı derslerin daha etkili ve verimli olduğunu dile getirmiştir. Ancak canlı derslere erişim konusunda öğretmenler birtakım sorunlara işaret etmiştir. Bu sorunlardan en önemlisi öğrencilerin canlı derslere erişim noktasında eşit imkanlara sahip olmamasıdır. Nitekim canlı dersler için güçlü bir internet altyapısı ile birlikte bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi teknolojik ayağlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu donanımlara sahip olan öğrenciler canlı derslere aktif katılım sağlayabilirken sahip olmayan öğrenciler ise derslere katılamamıştır. Her ne kadar çeşitli kampanyalarla öğrencilerin tablet, bilgisayar gibi ihtiyaçları giderilmeye çalışılsa da⁴⁰ bu husustaki ihtiyaç devam etmektedir. Bilhassa sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı bölgelerde görev yapan öğretmenler bu durumla çok daha fazla karşılaştıklarını, öğrencilerinin çoğuyla bu gerekçelerle canlı ders yapamadıklarını ifade etmiştir.

EBA canlı derslere erişimde sorun yaşayan dezavantajlı gruplardan biri de dokuz yıldır Türkiye’de ikamet eden Suriyeli ailelerin çocuklarıdır. Nitekim uluslararası tecrübeye bakıldığında eğitimden kopma riski yüksek olan gruplardan biri mülteci çocuklardır.⁴¹ Yapılan görüşmelerde sınıfında Suriyeli öğrenci bulunan öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde Suriyeli öğrencisi ve velisi ile iletişime geçemediğini, uzaktan eğitim sürecine dahil edemediklerini belirtmiştir. Halihazırda eğitim açığı bulunan ve dezavantajlı Suriyeli çocukların bu süreçte eğitimlerinin sekteye uğraması eğitimden tamamen kopma riskini doğurmaktadır. Dolayısıyla eğitim yoluyla amaçlanan bireysel refahı yükseltme ve topluma entegrasyona ket vurma riskiyle de karşı karşıya gelinmektedir.

Canlı derslere erişim noktasında bir diğer sorun ise internet altyapısının yetersizliğidir. Evinde gerekli teknolojik donanımı ve internet altyapısı olan aileler dahi canlı ders uygulamasına bağlanmakta güçlük yaşadıklarını dile getirmiştir. EBA canlı derslerin saatleri ve programı merkezi olarak hazırlanmıştır. Bilhassa sistemdeki yoğunluk nedeniyle öğrenci ve öğretmenler sisteme bağlanma sorunu yaşadıklarını ifade etmiştir:

En doğru yöntem buydu belki ama herkesin elinin altında EBA var, herkesin ulaşımı var diye düşünüldü. Batıda her çocukta telefon, bilgisayar var ama burada kimsede yok. Fırsat eşitliğinin olmadığını düşünüyorum. Bulduğum bölgeyi baz alırsak, köylerin çoğunda internet çekmiyor, öğrenciler katılım gösteremiyor. (Sosyal bilgiler öğretmeni, devlet okulu, Ağrı)

40 “68 Bin 241 Tablet Bilgisayar Daha Öğrencilere Ulaşıyor”, MEB, 2 Mart 2021, www.meb.gov.tr/68-bin-241-tablet-bilgisayar-daha-ogrencilere-ulasiyor/haber/22656/tr, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

41 “Conflict-Affected, Displaced and Vulnerable Populations”, UNESCO Covid-19 Education Response: Education Sector Issue Notes, Sayı: 8.1, (Nisan 2020).

Benim bölgem çok dezavantajlı bölge olduğu için çocukların çoğunda internet erişimleri yok, Bilgisayarları yok. Bir de şöyle bir sıkıntı oldu, EBA’da internet desteği veriliyor ama onunla çocuklar canlı derse giremiyorlar sadece EBA’ya girebiliyorlar. İnternet yetersiz. Çoğu çekmiyor diye girmiyor zaten. (Sosyal bilgiler öğretmeni, devlet okulu, Kastamonu)

Her ne kadar EBA TV ve EBA’nın çevrim içi platformları pandemi sürecinde eğitimin devamlılığını sağlamada katkı sunmuş olsa da yapılan görüşmelerden de elde edildiği üzere içerik olarak güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öğrencilerin bir kısmı televizyondaki derslerin kendi seviyelerinin altında olduğunu dile getirmiştir. Veliler de bu gerekçeyle çocuklarını motive edemedikleri ve ekran karşısında uzun süre oturamadıklarından bahsetmiştir.

MEB’in uzaktan eğitim platformlarına ilgi yüksek olsa da katılım ve devamlılık noktasında sorunlarla karşılaşmıştır. Öncelikle (yukarıda bahsedildiği üzere) içerik bakımından çocukların ilgi ve düzeylerine hitap edemediği gerekçesi ile EBA TV’lere katılımın ve devamlılığın düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca EBA canlı derslerin oluşturulmasıyla birlikte öğrencilerin EBA TV yerine kendi öğretmenlerinin EBA canlı derslerini takip etmeyi tercih ettikleri ve bu nedenle de EBA TV’ye olan katılımın düştüğü katılımcı veliler tarafından dile getirilmiştir.

EBA canlı derslerde öğretmen-öğrenci ilişkisinin aktif olması derslere olan ilgiyi artırsa da teknolojik imkansızlıklar ve erişim sorunu nedeniyle katılım ve devamlılık istenildiği düzeyde olmamıştır. Ayrıca katılımcıların belirttiği üzere canlı derslere devamlılığı etkileyen önemli bir husus da canlı ders saatleri olmuştur. Öğretmenler öğrencilerin özellikle Ramazan ayında sabah erken saatlerde başlayan derslere katılmakta zorlandıklarını vurgulamıştır. Veli ve öğrenciler de ders saatlerinin katılımı olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Günde iki saattir EBA canlı dersler de. Saatleri tutturamadık. Bizim evde bir tane bilgisayar var, iki kardeşiz, hangimiz kullanacaktık. (8. sınıf öğrencisi, devlet okulu, Ankara)

EBA canlı dersler başladı. Bence iyi de oldu ama saat ayarlamaları iyi değildi. Haftanın iki günü sabah 8’de başladı. Bir de bu süreç Ramazan ayına denk geldi. Otuz kişilik sınıftan dersimize on kişi katıldı. (Sınıf öğretmeni, devlet okulu, Ankara)

EBA TV ve canlı derslere katılımı ile ilgili olarak velilerin dile getirdiği bir diğer önemli husus ailede okula giden çocuk sayısının fazlalığı olmuştur. Her bir öğrencinin derslerini takip etmek durumunda olması ve ders saatlerinin çakışması önemli bir sorun olarak öne çıkmıştır. Ailenin sahip olduğu teknolojik imkanlar bu sorunun çözümünde belirleyici olmuştur. Tüm çocuklarının eğitim sürecin-

de ihtiyaç duyduğu teknolojik imkanlara sahip olan aileler bu sorunu kolaylıkla aşarken teknolojik imkanları kısıtlı olan aileler sorunu kolaylıkla aşamamıştır. Bu durumdaki aileler kendilerince “önemli” gördükleri dersleri seçerek bir ders programı oluşturmuş ve sorunu bu şekilde çözmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

Benim iki çocuğum okula gidiyor ve derslerini takip etmek durumundalar. Derslerine baktığımızda bazı dersler aynı saatte oluyor. Bu durumda hangi ders önemli diye bakıyoruz o derse karar veriyoruz. (3 ve 6. sınıf velisi, devlet okulu, Ankara)

Öğrencilerin uzaktan eğitime erişim, katılım ve devamlılık bakımından eşit imkanlara sahip olmaması nedeniyle öğrencilerin tamamının uzaktan eğitim fırsatlarından eşit bir şekilde yararlanamaması eğitim sisteminin yapısal ve döngüsel sorunu olan eşitsizlik sorununun yeniden ve daha derinden hissedilmesine sebep olmuştur. Nitekim salgının eğitim alanına etkileri üzerine yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalarda da salgının mevcut eğitim sistemlerindeki eşitsizliği daha da derinleştireceği uyarısında bulunulmuştur.⁴² Örneğin konuyla ilgili hazırlanan bir raporda pandeminin eğitimdeki eşitsizlikleri eşi görülmemiş bir hızda artırdığı, eğer önlemler alınmaz ve acil eylem planları uygulanmazsa bu sürecin okulsuz yaşamın şokuyla karşı karşıya gelen çocukların eğitimleri üzerinde yıkıcı bir etkisi olacağı vurgulanmaktadır.⁴³ Bu nedenle pandemiyle birlikte daha derinden hissedilen eşitsizlik sorununa yönelik eylem planları hazırlanmasının bu sürecin en büyük ihtiyaçlarından olduğu tespit edilmiştir.

UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE ÖĞRETMENLER

Gerek yüz yüze gerekse uzaktan eğitim sürecinin kilit aktörleri şüphesiz öğretmenlerdir. Zira pandemi sürecinde alınan kararların sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesinde öğretmenlerin rolü oldukça kritiktir. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlere uzaktan eğitim hakkında düşünceleri sorulmuştur. Alınan cevaplar çoğunlukla uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yerini tutmayacağı, zorunlu haller dışında uzaktan eğitimi tercih etmeyecekleri yönünde olmuştur. Bu süreçte en çok zorlandıkları hususların neler olduğu sorulduğunda ise öğretmen-

42 “Turkey: School Education During Covid-19 were Teachers and Students Ready?”, OECD, (2020), www.oecd.org/education/Turkey-coronavirus-education-country-note.pdf, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021); “Key Messages and Actions for COVID-19 Preventions and Controls in Schools”, UNICEF, WHO ve IFRC, (Mart 2020), www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/key-messages-and-actions-for-covid-19-prevention-and-control-in-schools-march-2020.pdf?sfvrsn=baf81d52_4&download=true, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021); Çelik, *Covid-19 Salgınının Gölgesinde Eğitim: Riskler ve Öneriler*.

43 Emiliana Vegas ve Rebecca Winthrop, “Beyond Reopening Schools: How Education can Emerge Stronger than Before Covid-19”, Brookings, 8 Eylül 2020, www.brookings.edu/research/beyond-reopening-schools-how-education-can-emerge-stronger-than-before-covid-19, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

ler ilk olarak öğrencileri motive etmekte zorlandıklarını, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin yüz yüze eğitimde olduğu gibi yüksek olmadığını belirtmişlerdir. Buna bir de (bahsedildiği üzere) MEB’in yalnızca birinci dönem notları ile sınıf geçileceğine dair açıklaması eklenince öğrencilerin uzaktan eğitime ilgisinin daha da azaldığı ve öğrencilere ödev dahi yaptırılmadığı ifade edilmiştir:

Uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yerini kesinlikle alamayacağını düşünüyorum. Çocuklarda etkileşim olmadığı için motivasyon düştü. Sınıfta farklı uygulamalarla öğrenciyi derse bağlıyorduk ama uzaktan olunca bizim de yapabileceğimiz sınırlı oluyor. (Bilişim teknolojileri öğretmeni, devlet okulu, Bolu)

İkinci olarak öğretmenler uzaktan eğitimde nasıl bir ölçme değerlendirme mekanizması oluşturacaklarını bilemediklerini ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin yeteri kadar öğrenip öğrenmediklerini anlamakta zorluk yaşadıklarını vurgulamıştır. Çoğunlukla öğretmenler canlı derslere katılan öğrencilerini ödev ve çoktan seçmeli sınavlar gibi ölçme araçlarıyla değerlendirmeye çalışmıştır. Ancak öğrencilerin devam zorunluluğunun olmaması, ödevlere ve sınavlara not verilememesi, bazı velilerin evde çocuklarının ödev ve sınavlarını takip etmemesi nedeniyle öğretmenler öğrencilerini değerlendirmede zorluk yaşadıklarını belirtmiştir:

Ben X öğrencisinin o konuyu anlamadığından eminim. Ama “Anlamadığınız var mı?” diye sorduğumda ses çıkmıyor. Aile baskısından dolayı anlamadıklarını söylemek istemiyorlar. Bizim hiçbir şekilde ölçme değerlendirme yapma imkanımız olmadı. (Sınıf öğretmeni, devlet okulu, Ankara)

EBA’da “sınav oluştur”, “alıştırma testleri gönder” butonu olduğu için öğretmenler ödevlerle birlikte analiz edip değerlendirebiliyordu. Biraz teknolojiye yatkın öğretmenler materyaller de geliştirebiliyordu. Ancak bu değerlendirmelerin öğrencilerin not durumuna etkisinin olmaması çok etkili olmadı. (Bilişim teknolojileri öğretmeni, devlet okulu, Ankara)

Öğretmenlerin yaşadığı üçüncü zorluk ise velilerle iletişimleridir. Öğretmenler velilerin sosyoekonomik, eğitim ve bilinç düzeylerinin etkili ve verimli iletişim üzerinde belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Dahası öğretmenler yüz yüze eğitim döneminde veli toplantılarına gelmeyen velilerle uzaktan eğitim sürecinde de iletişime geçemediklerini belirtmiştir. Özellikle ilkökul çağındaki öğrencilerine ulaşmak isteyen öğretmenler velilerle daha sık iletişime geçmek zorunda kalmış ancak velilerle iletişim kurmakta zorlandıklarını dile getirmiştir. Öğretmenlerin sıklıkla vurguladıkları bir diğer husus ise bazı velilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğudur. Pandemi nedeniyle dijital araçlarla iletişim kurmak zorunda olan öğretmenler velilerin teknolojiyi etkin bir şekilde kullanamamaları-

nın etkili iletişimi de engellediğini ifade etmiştir. Bazı velilerin EBA'yı daha önce kullanmamış olmaları ve çalışan velilerin yoğunluğu da öğretmen-veli iletişimini etkileyen diğer önemli etmenler olmuştur. Bunların yanı sıra öğretmenler bazı velilerin verilen ödevlerden kendilerinin canlı derslerdeki ders anlatım tarzlarına kadar pek çok hususta fazla müdahalede bulduklarını dile getirmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenler bu süreçte kendi mesleki gelişimleri noktasında da bazı eksikliklerden bahsetmiştir. Öğretmenlerin çoğu uzaktan eğitim sürecine ilişkin hizmet içi eğitimlere ihtiyaç duyduğunu özellikle günümüz eğitim teknolojilerinin kullanımını noktasında eksikliklerin olduğunu vurgulamıştır. Bu hususta eğitim fakültelerinde aldıkları eğitimin de yetersizliğine dikkat çeken öğretmenler aldıkları eğitimlerin ağırlıklı olarak teorik olduğunu ancak teorilerin de uygulamada yetersiz kaldığını dile getirmiştir. Bu nedenle eğitim fakültelerinde bir revizyona ihtiyaç olduğu görülmektedir:

Çok fazla bir katkısı olduğunu söyleyemem açıkçası. Üniversitede aldığım eğitimin uzaktan eğitime katkısı olmadı. Diğer konularda katkısı oldu ama eğitim konusunda, EBA konusunda katkısı olmadı açıkçası. (Fen bilgisi öğretmeni, devlet okulu, Muş)

Öğretmenlerin dile getirdiği bu sorunlara ilaveten özel okullarda görev yapan öğretmenler kendi özlük haklarına ilişkin tedirginliklerini de dile getirmiştir. Bu süreçte maaş kesintisi olan, sigortadan çıkarılan ve dahası görevden ayrılmak zorunda olan öğretmenlerle karşılaşmıştır. Eğitimin uzaktan olması, özel okulların servis ve yemek ücretlerini velilere iade etmek zorunda kalması ve bu gerekçelerle özel okul ücretlerinde düzenlemelere gidilmesinin⁴⁴ özel okullarda görev yapan öğretmenlerin özlük haklarına olumsuz yansımaları olduğu öğretmenler tarafından vurgulanmıştır.

UZAKTAN EĞİTİMDE VELİLER

Uzaktan eğitim sürecinin önemli aktörlerinden biri de çocuklarının uzaktan eğitimini koordine etmeye çalışan veliler olmuştur. Zira pandemiyle birlikte eğitimde yaşanan değişiklikler öğrencileri ve öğretmenleri olduğu kadar velileri de etkilemiştir. Veliler örgün eğitime verilen ara sebebiyle öğrencilerinin eğitim hayatlarında oluşturacağı riskler konusunda endişe duymakta ve çocuklarının gelecekları için kaygılanmaktadır. Bununla beraber çocuklarının normal zamanda okulda geçirdiği süreyi salgın sürecinde evde geçirmek durumunda kalması ve

44 "Özel Öğretim Dernekleri: KDV İndirimlerini Uyguluyoruz", *Hürriyet*, 2 Eylül 2020.

zaman yönetiminin veliler tarafından yapılıyor olması çocukların eğitim sürecine velileri oldukça fazla dahil etmiştir.⁴⁵

Bu raporda gerçekleştirilen veli görüşmelerinde velilerin eğitim düzeyi, sosyoekonomik durumları, bir işte çalışıp çalışmadıkları, çocuklarının özel veya devlet okulu öğrencisi olması, evdeki çocuk sayısı ve çocuklarının eğitim düzeyleri gibi hususlarda farklı profillerde olmasına dikkat edilmiştir. Nitekim hem literatürde hem de yapılan görüşmelerde velilerin uzaktan eğitim tecrübelerinin bu değişkenlere göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Örneğin kendisini sosyoekonomik olarak düşük seviyede tanımlayan bir veli ile sosyoekonomik olarak daha avantajlı tanımlayan bir velinin bu süreçte yaşadığı tecrübe farklı olmuştur. Evinde güçlü bir internet altyapısı bulunan, bilgisayar ve tablet gibi teknolojik donanıma sahip olan, evdeki çocuklarına bu imkanları sunabilen bir aile ile bunlardan yoksun bir ailenin çocukları eşit eğitim sürecinden geçememektedir. Bu hususta en belirgin farkın ise çocuğu özel ve devlet okulunda eğitim alan veliler arasında olduğu söylenebilir. Sosyoekonomik farklılıklara ilaveten evdeki çocuk sayısı da süreci etkileyen önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul çağındaki çocuk sayısının fazla olduğu ve ekonomik açıdan da dezavantajlı olan aileler evdeki imkanlarının tüm çocuklarına birden yetmediğini belirtmiştir:

Veliler arasında çok bariz bir fark var. Sosyoekonomik durum çok önemli. Çarşıda oturan çocukların aileleri ilgileniyor ama köyde oturan aileler ilgilenmiyor. Daha çok sıkıntılar var köylerde. Ama çocuğu için endişelenen, ilgilenen köyde yaşayan veliler de var. Arıyor, ilgileniyorlar. Ama genel anlamda fark olduğu söylenebilir. (Sosyal bilgiler öğretmeni, devlet okulu, Kastamonu)

Benzer şekilde velinin eğitim düzeyinin de çocukların uzaktan eğitimleri sürecinde etkisine rastlanılmıştır. Nitekim anne-baba eğitim düzeyinin çocuklarının sınav performansları üzerindeki etkisi bilinen bir gerçektir.⁴⁶ Yapılan görüşmelerden hareketle uzaktan eğitim sürecinde de öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimi sağlama, çocuğun eğitim sürecini takip etme ve destekleme hususlarında velinin eğitim düzeyinin yüksek olmasının çocuk için avantaja dönüştüğü tespit edilmiştir. Ayrıca gerek sosyoekonomik gerekse eğitim düzeyi açılarından daha avantajlı olan ailelerin bir diğer avantajı ise sosyal sermayeye de sahip olmalarıdır. Nitekim bu ailelerin, çocuklarının uzaktan eğitimleriyle ilgili öğretmen, eğitimli akraba ve uzman gibi destek alabilecekleri kişilere sahip olmaları hem kendi yük-

45 Mustafa Altunel ve E. Tuğba Özoğul, "5 Soru: Koronavirüs Salgınında Veliler", SETA, 31 Mart 2020, <https://www.setav.org/5-soru-koronavirus-salgininda-veliler>, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

46 2020 Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav, Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi, No: 12, (MEB Yayınları, Ankara: 2020).

lerini azaltma hem de çocuklarının eğitimlerine katkı sağlama hususunda avantaj oluşturduğu söylenebilir. Bununla birlikte sosyoekonomik açıdan dezavantajlı ve eğitim düzeyi düşük olan ancak çocuğunun eğitimiyle yakından ilgilenmeye çalışan velilerle de karşılaşmıştır.

Velilerin hemen hepsi koronavirüs salgınıyla birlikte okulların hızlı bir şekilde kapanmasına hazırlıksız yakalandıklarını belirtmiştir. Özellikle ebeveynleri çalışan aileler okulların zamansız kapanması nedeniyle çocuklarını kime bırakıp işe gidecekleri hususunda oldukça zorlandıklarını ifade etmiştir. Salgın öncesinde çocuklarını büyükanne veya büyükbabaya emanet edebilecek durumda olan aileler salgının yaşlı kişilerde daha büyük risk barındırması nedeniyle aile büyüklerine de bırakmadıklarını dile getirmiştir. Ayrıca çalışan veliler çocuklarının bakımının yanı sıra uzaktan eğitim süreciyle ilgilenecek kişilerin de eksikliğini yaşadıklarını vurgulamıştır.

Veli profiline göre farklı tecrübeler yaşansa da yapılan veli görüşmelerinin ortak kanaati “uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yerini tutmayacağı” olmuştur. Bu nedenle çocuklarının eğitimleri için duydukları endişe velilerin ortak duygusu olmuştur. Veliler çocuklarının okula gidemediği sürenin onlar için kayıp olacağı, eğitimde diğer akranlarının gerisinde kalacağı ve okula yeniden adaptasyonda zorlanacağı gibi hususlarda endişelerini dile getirmiştir. Bu nedenle velilerin hemen hepsi çocuklarının uzaktan eğitim sürecinin telafisinin yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

Velilerin dile getirdiği bir diğer husus ise çocuklarının okula gidememeleri ve uzun süre evlerinden dışarıya çıkamamalarından kaynaklı bazı problemlerle de baş etmek durumunda kalmaları olmuştur. Nitekim okullar çocuklar için yalnızca akademik eğitim aldıkları mekanlar olmayıp sosyalleşmeleri için de önemli mekanlardır.⁴⁷ Dolayısıyla veliler çocuklarının salgın nedeniyle gideremedikleri sosyalleşme ihtiyaçlarını da karşılamakta güçlük çektiklerini ve bu durumun çocukların eğitim sürecine de olumsuz yansıdığını belirtmiştir:

Evde durduğu için sıkıldı. Basketbol oynuyordu okul zamanında ama evde olunca sıkıldı haliyle. “Tek başına oyna” dedik ama kabul etmedi. Desteğe ihtiyaç duymadık ama çok da rahat geçmedi. Hareketlerinde, duygularında iniş çıkışlar yaşandı tabii. (7. sınıf velisi, devlet okulu, Ankara)

Özetle pandemi sürecinde velilerin çocuklarının eğitimleriyle ilgili rolleri çok daha kritik hale gelmiştir. Veliler çocuklarının uzaktan eğitim süreçlerini

47 M. Sinclair, “Education in Emergencies”, *Learning for a Future: Refugee Education in Developing Countries*, ed. J. Crisp, C. Talbot ve D. B. Cipollone, (UNESCO, Geneva: 2001).

takip etme, ders ve ödev kontrollerini yapma, öğretmenle ilişkileri sağlama gibi hususlarda birincil aktör konumunda olmuştur. Dolayısıyla velilerin sosyoekonomik durumları, eğitim düzeyleri, dijital okuryazarlıkları ve çalışma durumlarının etkisi öğrencilerin uzaktan eğitim sürecine doğrudan etki etmektedir. Bir başka ifadeyle salgın öncesinde var olan eğitimde veli etkisi salgın döneminde çok daha belirgin olmuştur.

UZAKTAN EĞİTİMDE ÖĞRENCİLER

Raporda ilkokul hariç ortaokul ve liseden farklı sınıf düzeylerinde öğrencilerle görüşülmüştür. Pandemi gölgesinde merkezi sınava hazırlanan 8. ve 12. sınıf öğrencilerine ise raporda daha fazla yer verilmiştir.⁴⁸ Nitekim pandemi nedeniyle öğrenciler beklenmedik bir durumla karşılaşmış, sınav takvimi ve müfredatında değişiklikler yapılmıştır. Bu durum öğrencilerdeki sınav kaygısının daha da artmasına sebep olmuştur:

Bir bakmışsın konular değişmiş. Türev sorusu çözerken bir bakmışsın sorular iptal olmuş. Şu anda herkesin yapabileceği konular kaldı. Belki konular çıkarılmasa da haksızlık olacaktı. Bu durumda yapılabilecek en doğru şey yapıldı belki ama bu da haksızlığa sebep oldu. (12. sınıf öğrencisi, özel okul, Ankara)

LGS ve YKS'ye hazırlanan öğrenciler pandemi öncesinde okul ve kurs ortamlarında sınava hazırlandıklarını ancak pandemi nedeniyle hazırlıklarını evde yapmak durumunda kaldıklarını belirtmiştir. Ancak öğrenciler evde hazırlanmanın kendileri için daha zor olduğunu vurgulamıştır. Pek çok öğrencinin evinde kendine ait çalışma odası, okul ve kursların sağladığı teknik donanımlar ve sınava hazırlık materyallerinin olmayışı öğrencilerin evde çalışmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca ev ortamının çalışmak için gerekli olan sessizliği ve disiplini sağlayamaması yine öğrenciler tarafından dile getirilen zorluklar arasındadır. Buna karşın özellikle evinde ayrı bir odası olan; bilgisayar, internet ve yazıcı gibi teknolojik donanımlara sahip öğrenciler evde çalışmanın kendileri için sorun teşkil etmediğini ifade etmiştir:

Şimdi okula gitmiyorsun, zaman kaybın yok, internet de var diye düşününce iyi gibi görünüyor ama kendi açımdan kötü oldu. Okulda kalıp dershaneye giden öğrenci kütüphanede çalışıyordu ama şimdi gidemiyor. Biraz müzik dinleyip kafa dağıtmak için çıkıp yürümek kötü görünse de bunlar iyi şeyler. Bunlardan kaynaklı evde olduğum süreç benim için kötü oldu. (12. sınıf öğrencisi, özel okul, Ankara)

Raporda ortaya çıkan bir diğer önemli bulgu ise özellikle merkezi sınava hazırlanan öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde okullarının sunmuş olduğu EBA

48 8. ve 12. sınıf öğrencileriyle yapılan görüşmeler merkezi sınavlar öncesinde gerçekleştirilmiştir.

gibi platformlardan ziyade YouTube gibi dijital platformları tercih etmeleridir. Dahası pandemi nedeniyle okula gitmemelerini “avantaj” olarak gördüklerini belirten öğrencilerle karşılaşmıştır. Bu öğrenciler sınava hazırlanırken okula gitmeyi kendileri için “zaman kaybı” olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bu öğrencilerden bazıları bu süreçte okuldaki öğretmenleriyle hiç iletişime geçmediğini dile getirmiştir. Dolayısıyla bu süreç içerisinde okul-öğrenci ilişkisinin zayıflama riskiyle karşılaştığı söylenebilir:

Okulun kapalı olması zaten müfredat dışındaydık biraz, tekrar konular vardı, onları YouTube üzerinden yapmaya çalıştık. Hem EBA TV hem canlı dersler yararlı olmadı. TV kayıt olduğu için iyi değil, canlı derslerde merak ettiğin bir konuda soru sormuyorsun, yirmi kişi aynı anda soruyor. Arada kayıyor. Ben hocaları özel olarak aramadım ancak birkaç hocam beni aradı, nasıl gidiyor vs. diye. (12. sınıf öğrencisi, özel okul, Ankara)

Yükseköğretime hazırlanan öğrencilerle yapılan görüşmelerde üniversite tercihlerinde pandeminin etkisinin olup olmayacağı sorulmuştur. Bazı öğrenciler tercihlerinde bir değişiklik olmayacağını belirtirken bazıları ise pandemi nedeniyle şehir dışındaki üniversiteleri tercih etmede tereddütte olduğunu belirtmiştir. Bilhassa öğrenciler salgının bitmemesi halinde şehir dışında yurt ortamlarında kalma konusunda endişelerini dile getirmiştir:

Virüsün gidişatına bağlı yapacağım tercih. Ankara istiyordum belki İstanbul olabilir diyordum ama şu şartlarda yurttan kalmak istemem yani. Yurt tercih edersen de ona göre yurt seçerim. (12. sınıf öğrencisi, özel okul, Ankara)

Benim tercihlerimde değişiklik olmadı. Zaten hukuk istiyordum Ankara’da. Hala isteğim devam ediyor. Ama şehir dışı istesem değişiklik olabilirdi. Pandemi döneminde dışarıda okumak ne kadar kolay olur bilmiyorum. (12. sınıf öğrencisi, özel okul, Ankara)

OKULLARIN YENİDEN AÇILMASI

Mart 2020'den bu yana dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını dünyada farklı seyirlerde de olsa halen ciddiyetini korumaya devam etmektedir. Ülkeler sağlık sistemlerini önceleyerek bir yandan salgınla mücadeleye devam ederken bir yandan da iktisadi ve sosyal hayatın devam etmesi için çalışmaktadır. Bu nedenle salgınla mücadele kapsamında kapanan okullar belirli kriterler ve şartlarla kısmi veya genel olmak üzere pek çok ülkede yeniden açılmaya başlanmıştır. Benzer şekilde Türkiye'de de 2020-2021 eğitim öğretim döneminde okulların açılması yeniden gündeme gelmiş ve MEB'in Bilim Kurulu ile istişareleri doğrultusunda kademeli olarak okullar açılmaya başlanmıştır.

Öncelikle anaokulu ve birinci sınıf öğrencileri 20 Eylül 2020 itibarıyla sınıf mevcutları azaltılarak ilk hafta bir gün sonraki haftalarda iki gün yüz yüze eğitime başlayacakken diğer kademedeki öğrencilerin uzaktan eğitimlerine devam etmeleri kararlaştırılmıştır. Sonrasında 6 Ekim 2020'de Bakan Ziya Selçuk'un yaptığı açıklamaya göre 12 Ekim itibarıyla tüm ilkokullar, köy okulları, 8 ve 12. sınıflar ile özel gereksinimli öğrenciler haftada iki gün olmak üzere yüz yüze eğitim kapsamına alınmıştır.⁴⁹ Böylece belirtilen kademelerde isteyen öğrenciler okullarda eğitimlerine, geri kalan öğrenciler ise uzaktan eğitime devam etmiştir. Velilerin ve öğrencilerin isteğine bırakıldığı için yüz yüze eğitimde öğrencilere devam zorun-

⁴⁹ "Okullar Ne Zaman Açılacak? Tarihler ve Sınıflar Açıklandı. Bakan Selçuk Merak Edilen Soruları Yanıtladı", *Hürriyet*, 6 Ekim 2020.

luluğu şartı koşulmamıştır. Salgının bölgesel ve yerel seyrine göre köy okullarının açılmış olması ise isabetli bir karardır. Nitekim salgının uğramadığı veya düşük seyrettiği köyler bulunmaktadır. Ayrıca halihazırda köy okullarındaki öğrenciler –dijital aygıt ve güçlü internet altyapısına erişimleri, velilerin sosyoekonomik ve eğitim düzeyleri, dijital okuryazarlık durumları gibi hususlarda dezavantajlı konumda olmaları göz önüne alındığında– merkezden alınan okul kapanma kararından daha çok etkilenecek ve öğrenme kaybı gibi olumsuz sonuçlara daha fazla maruz kalacaktır. Bu sebeple vaka sayısının hiç olmadığı veya az sayıda olduğu köylerde salgına karşı alınacak tedbirlerle birlikte okulların açılması bu öğrencilerin dezavantajlılıklarının artmasını engelleme bakımından önemlidir.

Koronavirüs vaka sayısının en yüksek rakamlara ulaşması sonucu 26 Nisan 2021’de gerçekleştirilen kabine toplantısında yeniden olağanüstü önlemler alınmıştır. Böylece Türkiye genelinde 8 ve 12. sınıflar dahil tüm eğitim kademelerinde yeniden uzaktan eğitime geçilmiş ve yüz yüze yapılması planlanan lise sınavları dahil tüm sınavlar ertelenmiştir.⁵⁰ MEB tarafından Haziran’da yapılması planlanan okul sınavlarına gönüllülük şartı getirilerek sınava girmek isteyen öğrenciler için sınavların yüz yüze yapılması planlanmıştır. İkinci dönem sınavlarına girmek istemeyen öğrencilerin ise eğitim kurumu müdürlüklerine dilekçeyle başvurmaları halinde sene sonu değerlendirmesi için birinci dönem notlarının geçerli olacağı kararlaştırılmıştır.⁵¹ 2 Temmuz 2021’de kapanan eğitim öğretim döneminin ikinci yarısının büyük bir kısmı da uzaktan eğitimle tamamlanmıştır.

13 Ocak 2021 itibarıyla Türkiye’de aşı uygulamasına başlanmıştır.⁵² Mayıs 2021’den itibaren ise ülke genelinde öğretmenlerin ve okul çalışanlarının aşılama çalışmalarına başlanarak eğitim personellerine öncelikli grup içerisinde yer verilmiştir. Aşıların yaygınlaşması neticesinde 2021-2022 eğitim öğretim döneminde okulların yüz yüze açılması beklenmektedir.

50 “Okullar Ne Zaman Açılacak, Okullar 17 Mayıs’ta Yüz Yüze Açılacak mı? MEB’den Okullarda Uzaktan Eğitim Açıklaması”, *Hürriyet*, 15 Mayıs 2021.

51 “Bu Yıl Sınıfta Kalma Var mı? İşte En Son Bilgiler”, *Hürriyet*, 26 Mayıs 2021.

52 “İlk Koronavirüs Aşısı Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’ya Yapıldı”, T.C. Sağlık Bakanlığı, 13 Ocak 2021, www.saglik.gov.tr/TR,78148/ilk-koronavirus-asisi-saglik-bakani-fahrettin-kocaya-yapildi.html, (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2021).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Koronavirüs salgını nedeniyle okulların kapanmasının hemen ardından uzaktan eğitim faaliyetlerinin başlaması olağanüstü durumlarda eğitimin devamlılığının sağlanması ve öğrenmenin canlı tutulması adına oldukça önemlidir. MEB pandemi sürecinde eğitimin devamlılığını sağlama adına yoğun bir çaba içerisinde olmuştur. Ancak 18 milyonu aşkın öğrenci nüfusuna sahip olan Türkiye’de uzaktan eğitim sürecinin beklenmedik bir durum karşısında tecrübe ediliyor olması avantajlarıyla beraber bazı sorunları da gündeme getirmiştir. Salgının ciddiyetini koruması ve artan bir seyirde ilerlemesi nedeniyle 2020-2021 eğitim öğretim yılı da çoğunlukla uzaktan eğitimle geçmiştir. Bu nedenle uzaktan eğitime dair tecrübelerin derinlemesine araştırılması, sorunların tespit edilmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi eğitimin nitelikli ve adaletli devamı bakımından oldukça önemlidir. Bu gerçeklikten hareketle idareci, öğretmen, öğrenci ve velilerin uzaktan eğitim tecrübelerine dayalı olarak hazırlanan bu raporda öne çıkan en temel bulgu, uzaktan eğitime erişim, kullanım, katılım ve devamlılığın öğrencilerin sosyoekonomik durumları, okul profilleri, velilerin ilgi ve dijital okuryazarlık düzeylerine bağlı olarak değişkenlik göstermesi ve bu değişkenliğin sistemde var olan eşitsizliği daha da artırması olmuştur.

Dezavantajlı öğrencilerin var olan dezavantajlılıklarının uzaktan eğitim sürecinde daha da artması, okul ile bağlarının azalmasına ve beraberinde öğrenme kaybı ve buna bağlı olarak devamsızlık ve okul terki risklerine neden olacaktır. Ortaya çıkan bir diğer sonuç ise uzaktan eğitim sürecinde devlet

okulları ile özel okulların sundukları imkanlar arasındaki farklılığın bu okullar arasındaki eşitsizliği artırma riskidir. Yine buna bağlı olarak uzaktan eğitim sürecinde çocuğuna eğitim araçları, ortamı ve diğer destek hizmetleri sağlayabilen veliler ile bunları sağlayamayan velilerin çocukları arasında da ciddi farklar oluşacaktır. Bu durum dijital aygıtlara sahip olan ve olmayan öğrenciler ile teknoloji altyapısı güçlü olan ve olmayan okullar arasında “dijital bir ayrım”⁵³ da yol açabilir. Bu halihazırda var olan özel okullar ile devlet okulları arasındaki farkın derinleşmesi riskini de doğurabilir. Velilerin sosyoekonomik ve kültürel durumlarının çocuklarının eğitimi üzerindeki etkisi daha da dominant hale gelme riski söz konusudur.

Dolayısıyla pandemi sırasında okulları açmaya çalışmak kapatmaktan çok daha karmaşık ve zor bir süreç olsa da tüm bu riskler göz önünde bulundurulduğunda öncelikli hedef okulları açmak olmalıdır. Bu doğrultuda eğitimin tüm paydaşlarıyla birlikte bu eşitsizliğin azaltılması ve ileride telafisi zor durumlarla karşılaşılmasından kaçınılması için okulların açılmasına yönelik çalışmaların yapılması elzemdir. Okulların yüz yüze eğitime açılmasından sonra ise çocukların pandemi sürecindeki akademik, sosyal ve psikolojik durumlarını iyileştirecek, bu alanlardaki eksikliklerini tespit ederek telafilerini gerçekleştirecek çalışmalara ihtiyaç vardır. Nitekim pandeminin olumsuz etkilerine yönelik geliştirilecek politikaların eğitim sistemimizin yapısal sorunlarının çözümüne katkı sunması da beklenmektedir.

ÖNERİLER

- Öncelikle tüm çalışmaların merkezinde okulları açmayı hedeflemek olmalıdır. Çocuk ve kamu sağlığını önceleyen acil durumda eğitime yönelik eylem planları oluşturulmalıdır. Bu eylem planları hem genel eğitim politikalarını belirleyecek makro hem de her bir okulun kendi eylem planlarını oluşturacağı mikro boyutta olmalıdır.
- Acil durumlarda öğrencilerin öğrenme, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını ele alan bütünsel bir eğitim yaklaşımı benimsenmelidir. Bunun için üniversiteler, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve sağlık kuruluşları gibi paydaşlarla iş birliği içerisinde olunmalıdır.
- Öğrenme sürecindeki kayıplar tespit edilmeli ve giderilmeye çalışılmalıdır. Buna yönelik belirli aralıklarla öğrencilerin temel alanlara ilişkin düzeyle-

53 Paul Karp ve Micheal McGowan, “Schools Ask for Online Learning Help as Coronavirus Policy Confusion Persist”, *The Guardian*, 24 Mart 2020.

rinin ölçülmesi ve telafilerin yapılması gereklidir. Bilhassa merkezi sınava hazırlanan 8 ve 12. sınıf öğrencilerine yönelik telafi derslerinin oluşturulması elzemdir.

- Okulların fiziksel altyapısı, sınıf içi ortamları, ders saatleri, ortak alanlar ve ortak etkinlikler, servis araçları vb. pandemi tedbirleri doğrultusunda sosyal mesafe ve hijyen koşullarına uygun şekilde yeniden dizayn edilmeli ve sıkı denetimlere tabi tutulmalıdır.
- Tüm öğrencilerin uzaktan eğitime erişimi için ihtiyacı olan dijital donanım ve internet hizmeti sağlanmalıdır.
- Uzaktan eğitim sürecinde her bir öğrencinin erişim, katılım ve devamlılıklarının takip edilmesi ve bu hususlara yönelik aksaklıkların tespit edilmesi gereklidir. Bu konuda sağlık sistemindeki aile sağlık danışmanlığına benzer bir yapı oluşturularak ailelere eğitim danışmanlığı sağlanabilir.
- Öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik dijital okuryazarlık destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Karar alma süreçlerinde yerel dinamikler göz önünde bulundurulmalı ve bu sürece yerel aktörler (il, ilçe, okul müdürleri) dahil edilmelidir.
- EBA TV, EBA canlı dersler ve EBA dijital platformlarının kapasiteleri genişletilmeli ve bu platformlara uygun içerikler oluşturulmalıdır.
- Uzaktan eğitime yönelik ölçme ve değerlendirme mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- İdareci, öğretmen, öğrenci ve velilerin uzaktan eğitim sürecinde etkili ve verimli iletişimleri sağlanmalıdır.
- Okullar yeniden açıldığında çocukların hem okulda hem de evde sürekli öğrenmelerini sağlamaya yönelik çalışmalar devam etmelidir.
- Uzaktan eğitim sürecine yönelik kapsamlı etki analizlerinin yapılması ve eğitim sistemine uygun entegrasyonun sağlanması gereklidir.
- Özel eğitim ihtiyacı olan yoksul, mülteci gibi dezavantajlı gruplara yönelik telafi ve destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Oluşturulacak telafi eğitimleri yalnızca akademik değil öğrencilerin okula dönüşlerinde adaptasyonlarını artıracak ve motivasyonlarını güçlendirecek nitelikte olmalıdır.
- Uzaktan eğitime erişimde sorun yaşayan dezavantajlı çocuklara yönelik basılı kitap, kaynak ve ders materyalleri desteğinde bulunulabilir.

- Salgın nedeniyle çocukların psikososyal durumlarına yönelik iyileştirici destek hizmetleri sağlanmalıdır.
- Okula geri dönüş sürecinde okul terkleri yaşanmaması için takip mekanizması oluşturulmalıdır.
- Yeni inşa edilecek okulların salgın tedbirleri ışığında fiziksel altyapısına, bina, derslik ve bahçe ortamlarına daha fazla önem verilmelidir.
- Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde yaşadığı zorluklar ve ihtiyaç duydukları alanlar belirlenerek öğretmenlere yönelik destek hizmetleri planlanmalıdır.
- Öğretmen kalitesinin önemli belirleyicisi olan hizmet öncesi programlar (öğretmen yetiştiren yükseköğretim programları) revize edilmelidir. Dijital okuryazarlık, teknoloji kullanımı, e-içerik geliştirilmesi vb. konularda ilgili yükseköğretim programlarında var olan dersler desteklenmeli ve ihtiyaçlara göre yenilenmelidir. Bu derslerin olmadığı yükseköğretim programlarının bu dersleri vermesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*, 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

Ana Capilla, Jorge Sainz ve Ismael Sanz. *Rethinking Education Post-Coronavirus: Lessons from Spain to Avoid Widening the Socioeconomic Achievement Gap*. 2020. <https://sdg.uis.unesco.org/2020/04/21/rethinking-education-post-coronavirus-lessons-from-spain-to-avoid-widening-the-socioeconomic-achievement-gap>.

Anadolu Ajansı. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Normal Hayata Dönüşü Kademe Kademe Başlatacağız”. 4 Mayıs 2020.

—. “Kovid-19 Salgını Dünya Geneline Uzaktan ve Sanal Eğitimi Zorunlu Kıldı”. 2020.

Andrea Ichino ve Rudolf Winter-Ebmer. “The Long-Run Educational Cost of World War II”. *Journal of Labor Economics*, 2004.

Chris Petrie vd. “Spotlight: Quality Education for All During Covid-19 Crisis”. 2020.

CNN Türk. “YKS Tarihi Son Dakika: Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan YYS Açıklaması”. 4 Mayıs 2020.

Fernando M. Reimers ve Andrews Schleicher. *Schooling Disrupted, Schooling Rethought: How the Covid-19 Pandemic is Changing Education*. OECD, 2020.

Hürriyet. “Özel Öğretim Dernekleri: KDV İndirimlerini Uyguluyoruz”. 2 Eylül 2020.

Hürriyet. “Okullar Ne Zaman Açılacak? Tarihler ve Sınıflar Açıklandı. Bakan Selçuk Merak Edilen Soruları Yanıtladı”. 6 Ekim 2020.

—. “Sınıf Geçme Nasıl Olacak? MEB Bakanı Ziya Selçuk’tan Sınıf Geçme ve Sınav Açıklaması”. 29 Nisan 2020.

—. “Üniversiteye Giriş Sınavı 25-26 Temmuz’da”. 27 Mart 2020.

Matt Barnum. *The Coronavirus Double Whammy: School Closures, Economic Downturn could Derail Student Learning, Research Shows*. 24 Mart 2020. <https://www.chalkbeat.org/2020/3/24/21196123/the-coronavirus-double-whammy-school-closures-economic-downturn-could-derail-student-learning-resear>.

MEB. “EBA Öğretmen Kılavuzu”. 2020. https://web.archive.org/web/20170218063415/http://ssaliskan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/14/819373/dosyalar/2017_02/09093259_ebaogretmenkilavuzuebaz.com.pdf.

MEB (YEĞİTEK). *Sayılarla Uzaktan Eğitim*. 2020. <http://yegitek.meb.gov.tr/www/sayilarla-uzaktan-egitim/icerik/3064>.

MEB. “2019 Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav”. 2019. www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_06/24094730_2019_Ortaogretim_Kurumlarina_Iliskin_Merkezi_Sinav.pdf.

MEB. *Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav*. Ankara: MEB Yayınları, 2020.

Mustafa Altunel ve E. Tuğba Özogul. “Koronavirüs Salgınında Veliler”. *SETA 5 Soru*, 2020.

Müberra Nur Emin. “2019 LGS Sonuçları Neler Söylüyor?”. Haziran 2019. <https://setav.org/assets/uploads/2019/06/P244.pdf>.

OECD. “Digital Strategies in Education Across OECD Countries: Exploring Education Policies on Digital Technologies”. 2020. www.oecd-ilibrary.org/pubweb/404.jsp.

—. “Germany: School Education During COVID-19 were Teachers and Students Ready?”. 2020. www.oecd.org/education/Germany-coronavirus-education-country-note.pdf.

—. *PISA Database*. 2019. www.oecd.org/pisa/data/2018database.

—. *Spain: School Education During Covid-19 were Teachers and Students Ready?* 2020. www.oecd.org/education/Spain-coronavirus-education-country-note.pdf.

—. *Turkey: School Education During Covid-19 were Teachers and Students Ready?* 2020. www.oecd.org/education/Turkey-coronavirus-education-country-note.pdf.

Paul Karp ve Micheal McGowan. “Schools Ask for Online Learning Help as Coronavirus Policy Confusion Persists”. *The Guardian*, 23 Mart 2020.

RTÜK. “Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması – 2018”. 2018. www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf.

Save the Children. *Protect Every Child’s Right to Learn in the COVID-19 Response and Recovery*. 2020. www.savethechildren.net/save-our-education-report.

Sinclair, M. “Education in Emergencies”. *Learning for a Future: Refugee Education in Developing Countries*. ed. J. Crisp, C. Talbot ve D. B. Cipollone. Geneva: UNESCO, 2001.

TRT. “ÖSYM Başkanı: YKS’nin İlk Oturumu Sorunsuz Bir Şekilde Tamamlandı”. 27 Haziran 2020.

—. “YKS 25-26 Temmuz’a Ertelendi”. 26 Mart 2020.

UNESCO. “Conflict-Affected, Displaced and Vulnerable Populations”. 2020. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/373330eng.pdf>.

—. *National Learning Platforms and Tools*. 2020. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/nationalresponses>.

W. L. Neuman. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (2 Cilt)*. 2. Baskı. çev. Sedef Özge. İstanbul: Yayınodası, 2008.

World Bank. *Rapid Response Briefing Note: Remote Learning and COVID-19 Outbreak*. 2020. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/266811584657843186/pdf/Rapid-Response-Briefing-Note-Remote-Learning-and-COVID-19-Outbreak.pdf>.

—. “Simulating the Potential Impacts of Covid-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A Set of Global Estimates”. 2020.

—. “The Economic and Social Impact of COVID-19”. Nisan 2020. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/590751590682058272/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Education.pdf>.

—. “The World Development Report 2018-Learning to Realize Education’s Promise”. Washington, 2018.

Zafer Çelik. *Covid-19 Salgınının Gölgesinde Eğitim: Riskler ve Öneriler*. Eğitim-Bir-Sen, Ankara, 2020.

MÜBERRA NUR EMİN

Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olduktan sonra aynı üniversitenin Tarih Bölümü'nde yan dal yapmıştır. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisansını "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştığı Sorunlar" başlıklı tez çalışması ile tamamlamıştır. Aynı üniversitede doktora çalışmasına devam etmektedir. Eğitim sosyolojisi, eğitim politikaları, göç, gençlik ve sosyal politikalar alanlarında çalışan Emin aynı zamanda SETA'da araştırmacı olarak çalışmaktadır.

MUSTAFA ALTUNEL

Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde şeref derecesiyle tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimine Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde devam etmektedir. Bilim ve fen eğitimi, çevre eğitimi, eğitim yönetimi, eğitim politikaları, eğitim programları ve öğretim alanlarında çalışmaları olan Altunel 2018-2021 arasında SETA'da araştırma asistanı olarak çalışmıştır. Halen İbn Haldun Üniversitesi'nde özel kalem müdürü olarak çalışmalarına devam etmektedir.

KORONAVİRÜS SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN UZAKTAN EĞİTİM DENEYİMİ

MÜBERRA NUR EMİN, MUSTAFA ALTUNEL

Dünyanın son yıllarda yaşadığı en büyük krizlerinden koronavirüs salgını hemen her ülkeyi etkisi altına almıştır. Hayati önem arz eden hizmetler dışında tüm hizmetleri durma noktasına getiren koronavirüs salgını eğitim sektörünü de derinden etkilemiştir. Salgını kontrol altına alabilmek için pek çok ülke okullarında ve üniversitelerinde geçici süreyle eğitime ara vermek durumunda kalmıştır. Böylece yeryüzündeki neredeyse tüm eğitim faaliyetleri eş zamanlı olarak sekteye uğramıştır.

Okulların kapanmasıyla birlikte Türkiye de dahil pek çok ülke eğitimin devam etmesi için çevrim içi/uzaktan eğitim yöntemlerini kullanmaya başlamıştır. İlk aşamada başvurulabilecek en ideal alternatif olarak görülse de uzaktan eğitimin öğrenciler üzerindeki etkisinin derinlemesine analiz edilmesine ihtiyaç vardır. Nitekim on sekiz milyonu aşkın öğrenci nüfusuna sahip olan Türkiye'de uzaktan eğitim sürecinin beklenmedik bir durum karşısında tecrübe ediliyor olması avantajlarıyla beraber bazı sorunları da gündeme getirmektedir.

Bu gerçeklikten hareketle idareci, öğretmen, öğrenci ve velilerin uzaktan eğitim tecrübelerine dayalı olarak hazırlanan bu rapor, Türkiye'de uzaktan eğitim sürecinin değerlendirmesini yaparak temel sorun alanlarını tespit etmeye ve çözüm önerileri sunmaya çalışmaktadır.